

Štátny pedagogický ústav

**Výchova a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-
vzdelávacími potrebami v stredných školách**

Informatívno-metodický materiál

Informatívno-metodický materiál pod názvom „ Výchova a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v stredných školách “ schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 22. júla 2002 pod číslom 2136/02-4 s účinnosťou od 1. septembra 2002

Bratislava 2002

Text neprešiel jazykovou korektúrou. Za odbornosť publikácie zodpovedajú autori.

Výchova a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v stredných školách

informatívno-metodický materiál

Autori: PhDr. Margita Levčíková, CSc.
Mgr. Iris Domancová, PhDr. Ľubomír Hritz, Mgr. Magdaléna Labudová,
PhDr. Ondrej Németh

Vydal: Štátny pedagogický ústav
Pluhová 8, P.O. BOX 26, 830 00 Bratislava

Rok vydania: 2002

Vydanie : prvé

Počet strán: 250

Počet výtlačkov: 250

Tlač: CROCUS,s.r.o.,
Bernolákovo nám. 27, 940 51 Nové Zámky, www.crocus.sk

Materiál je umiestnený na internetových stránkach: www.education.gov.sk
www.spu.sanet.sk

© Všetky práva vyhradené ŠPÚ Bratislava

ISBN 80-85756-72-2

Obsah

Úvod 5

I. Vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v strednej škole	8
Základné poznatky o špeciálnych podmienkach vzdelávania žiakov s telesným, sluchovým a zrakovým postihnutím a žiakov so špecifickými poruchami učenia	
II. Žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a vyučovací proces	11
Základné informácie o jednotlivých kategóriách telesného, sluchového a zrakového postihnutia, o špecifických poruchách učenia, vlastnostiach žiaka s telesným, sluchovým a zrakovým postihnutím a so špecifickými poruchami učenia, špecifikách jeho správania a dôsledkoch postihnutia, ako sa prejavujú vo vyučovacom procese . Všeobecné odporúčania pre postup učiteľa pri vyučovaní žiaka s telesným, sluchovým a zrakovým postihnutím a žiaka so špecifickými poruchami učenia	
III . Prijímacie skúšky žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami	44
Postup pri prijímaní a možné modifikácie prijímacej skúšky z hľadiska technického zabezpečenia s ohľadom na obmedzenie dané zdravotným postihnutím žiaka	
IV. Metodické pokyny k vyučovaniu a hodnoteniu učebných výsledkov žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami	48
Zásady, postupy a organizácia teoretického a praktického vyučovania žiaka s telesným, sluchovým a zrakovým postihnutím a so špecifickými poruchami učenia. Odporúčaný postup pri konaní maturitnej skúšky	
V. Zoznam učebných a študijných odborov vhodných pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.....	57
Odporúčané učebné a študijné odbory pre žiaka s telesným, zrakovým a sluchovým postihnutím	

Prílohy:

- 1. Adresár špeciálnych stredných škôl pre žiakov s telesným, sluchovým a zrakovým postihnutím a niektorých ďalších inštitúcií**

2. Adresár zariadení špeciálnopedagogického poradenstva v Slovenskej republike na rok 2002

3. Individuálny plán žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na strednej škole

Schéma na vypracovanie individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu žiaka, v ktorom sa zohľadňujú jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby.

Úvod

Hlavným zámerom informatívno-metodického materiálu Výchova a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v stredných školách je pomôcť pedagogickým a ďalším odborným pracovníkom bežných stredných škôl a podporiť ich v úsilí zabezpečiť podmienky pre vzdelávanie žiakov so zdravotným postihnutím.

Tento materiál je určený pre integrované vzdelávanie žiaka s telesným, sluchovým a zrakovým postihnutím a žiaka so špecifickými poruchami učenia. Pri individuálnej integrácii žiaka s postihnutím, pre ktorého v uvedenom materiáli nie je špeciálny program, postupuje sa vo formálnej časti jeho spracovania podľa priloženej schémy *Individuálny plán žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na strednej škole (príloha 3)* s využitím odbornej pomoci špeciálneho pedagóga.

Obsah pojmu "zdravotné postihnutie" nie je možné presne ohraničiť. Prechod od teoretického pojmu "zdravý" po teoretický pojem "zdravotne postihnutý" predstavuje ucelené kontinuum a hranica, kde sa každý z nich začína a končí je tiež teoretická. Postihnutie toho istého typu sa prejavuje v rozličných stupňoch a variáciách. Napríklad sluchové postihnutie môže byť vrodené alebo získané. Z hľadiska úrovne rozvoja hovorenej reči je dôležité, v ktorom vekovom období k strate sluchu došlo. Stupeň sluchového postihnutia tvorí škálu od ľahkej nedoslýchavosti až po úplnú hluchotu. Zdravotné postihnutie môže mať progresívny charakter, t. j. môže sa vekom zhoršovať. Môže sa objaviť aj vo vyššom veku (napr. na základe organického poškodenia mozgu, ako následok úrazu, psychickej traumy). Čím je ťažší stupeň zdravotného postihnutia, tým viac sa zvyšuje predpoklad vplyvu na rozvoj ďalších psychických funkcií a vlastností osobnosti.

V súvislosti s integrovaným vzdelávaním detí a mládeže so zdravotným postihnutím sa prehodnotili základné pojmy a začal sa používať aj termín "špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby". V tomto zmysle sa týka všetkých detí a mladistvých, ktorým je pre úspešné vzdelávanie potrebné utvoriť špeciálne podmienky a poskytnúť špeciálnu pomoc. Takéto chápanie umožňuje vzdelávanie žiaka so zdravotným postihnutím vo zvyčajnom prostredí na bežnej škole spoločne s nepostihnutými rovesníkmi. Podľa §3 zákona č.29/1984 Zb. v znení zákona NR SR č. 229/2000 Z. z. žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je žiak s mentálnym, zmyslovým alebo telesným postihnutím, zdravotne oslabený alebo chorý, s narušenou komunikačnou schopnosťou, so špecifickými poruchami učenia alebo správania sa, s autistickým syndrómom alebo žiak s poruchami psychického alebo sociálneho vývinu. V rámci nášho metodického materiálu sa termín "žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami" vzťahuje na každého žiaka, u ktorého bolo diagnostikované telesné, sluchové, zrakové postihnutie alebo špecifická porucha učenia (napr. dyslexia, dysgrafia), resp. ich kombinácia.

Žiaci so zdravotným postihnutím sú integrálnou súčasťou mladej populácie a tiež majú právo podľa svojich záujmov a schopností dosiahnuť stredoškolské vzdelanie na

rôznych typoch stredných škôl. Sú mnohé vhodné študijné smery, odbory SOU, resp. stredné odborné školy, ktoré môžu títo žiaci absolvovať aj na bežných typoch škôl.

Žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa môžu vzdelávať v bežných stredných školách v súlade s Vyhláškou č.52/1993, ktorou sa mení a dopĺňa Vyhláška MŠMaŠ SR č. 80/1991 Zb. o stredných školách, §4, ods. (1): *...Do triedy možno zaradiť aj zdravotne postihnutých žiakov, ak ich postihnutie nie je kontraindikáciou na prijatie do príslušného študijného alebo učebného odboru. Za každého zdravotne postihnutého žiaka sa môže znížiť maximálny počet žiakov v triede o troch.*

Vzhľadom na to, že bežné stredné školy donedávna vo veľkej väčšine prípadov neprijímali žiakov so zdravotným postihnutím (na to boli určené špeciálne stredné školy) stále existujú isté bariéry, ktoré sú prekážkou pre úspešné absolvovanie štúdia týchto žiakov. V mnohých prípadoch je možné tieto bariéry odstrániť postupmi a spôsobmi, o ktorých sa hovorí v tomto metodickom materiáli. To však nevyhnutne neznamená zníženie úrovne vzdelávacích výsledkov. Ide o to, aby aj žiaci so zdravotným postihnutím mohli za určitých špecifických podmienok dosiahnuť rovnakú alebo porovnateľnú úroveň vedomostí, manuálnych zručností a celkovú úroveň vzdelania ako ich ostatní spolužiaci.

Prevažná väčšina stredných škôl v SR nemá v súčasnom období skúsenosti so vzdelávaním žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. V mnohých prípadoch pracovníci školy nemajú možnosť získať dostatok potrebných informácií o špecifických podmienkach ich vzdelávania , resp. nevedia kde ich majú získať. Skúsenosti súčasnej praxe ukazujú, že v prevažnom počte prípadov si pedagogickí pracovníci neuvedomujú, alebo len čiastočne uvedomujú nevyhnutnosť adekvátne reagovať na špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby žiaka. Sú presvedčení, že ak sa rozhodnú takéhoto žiaka prijať, tento má napriek svojmu handicapu dostatočné schopnosti, aby zvládol štúdium na bežnej strednej škole bez vytvorenia špecifických vzdelávacích podmienok a poskytnutia špecifickej pomoci, resp. že mu túto pomoc dokážu zabezpečiť bez pomoci odborníkov - špecialistov. V skutočnosti každý žiak so zdravotným postihnutím si v procese vyučovania vyžaduje špeciálny prístup, a to v individuálnej miere zodpovedajúcej druhu a stupňu postihnutia, úrovni schopností a rozvoja osobnosti.

Informatívno-metodický materiál *Výchova a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v strednej škole* je východiskovým odborným textom, ktorý má za cieľ informovať a metodicky usmerniť pedagogických a iných odborných pracovníkov strednej školy, aké podmienky je treba vytvoriť a ako špecificky postupovať vo výchovno-vzdelávacom procese, aby títo žiaci mali možnosť dosiahnuť stredoškolské vzdelanie na rovnakej alebo porovnateľnej úrovni ako ich spolužiaci.

Informatívno-metodický materiál je zdrojom informácií pre všetkých odborných pracovníkov, ktorí vo výchove a vzdelávaní prichádzajú do kontaktu so žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Pozostáva z nasledovných častí:

Úvod a časti I. - V. majú teoreticko-informačný charakter. Na všeobecnej úrovni poskytujú informácie o žiakovi so zdravotným postihnutím (telesným, sluchovým, zrakovým a so špecifickými poruchami učenia) a vytvárajú rámec pre zabezpečenie podmienok na vzdelávanie na bežnej strednej škole.

Individuálny plán sa vypracováva jednotlivo pre každého žiaka a zohľadňujú sa v ňom jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. Za vypracovanie plánu ako súčasti dokumentácie o žiakovi je zodpovedný triedny učiteľ. Z hľadiska určenia špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb je za vypracovanie zodpovedný školský špeciálny pedagóg (zamestnanec školy, špeciálnopedagogickej poradne alebo detského integračného centra), ktorý podľa potreby spolupracuje s odbornými pracovníkmi ďalších inštitúcií - zo špeciálnopedagogickej poradne, pedagogicko-psychologickej poradne, s učiteľmi školy, kde žiak ukončil základné vzdelanie, s učiteľmi strednej školy, odborným lekárom, dorastovým lekárom, školským psychológom, rehabilitačnou sestrou a ďalšími odbornými pracovníkmi ako aj s rodičmi žiaka. Individuálny výchovno-vzdelávací plán je vždy výsledok tímovej spolupráce všetkých zainteresovaných odborníkov, pričom je vhodné konzultovať jeho obsah aj s rodičmi žiaka.

Individuálny plán je súčasťou komplexnej školskej dokumentácie žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Vypracováva sa do dvoch mesiacov od začiatku školského roka alebo od prijatia žiaka na strednú školu. Vyplňujú sa len tie položky, ktoré sú aktuálne u konkrétneho žiaka.

Schému *Individuálny plán žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v strednej škole* (príloha 3) si škola rozmnoží podľa potreby tak, aby každý žiak mal vypracovaný svoj plán v individuálnom rozsahu zodpovedajúcom jeho špeciálnym výchovno-vzdelávacím potrebám.

I. Vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v strednej škole

Základným predpokladom vzdelávania žiaka so zdravotným postihnutím na bežnej strednej škole je dôkladné poznanie (identifikácia) jeho špeciálnych výchovno - vzdelávacích

potrieb na základe komplexnej diagnostiky a zodpovedajúce vytvorenie vzdelávacích podmienok.

Je možné definovať tri hlavné činitele, od ktorých predovšetkým závisí vytvorenie špeciálnych podmienok:

1. Určenie odborného pracovníka, zodpovedného za riadenie a koordináciu špeciálnopedagogického servisu pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na strednej škole. V optimálnom prípade je týmto zodpovedným pracovníkom školský špeciálny pedagóg ako zamestnanec strednej školy. V prípade, že škola nemá v súčasnosti školského špeciálneho pedagóga a ani ho nemôže zamestnať, je potrebné, aby triedny učiteľ zabezpečil kontakt žiaka a školy so zariadením špeciálnopedagogického poradenstva.

2. Spolupráca zodpovedného odborného pracovníka s príslušnou špeciálnopedagogickou poradňou, detským integračným centrom alebo príslušnou špeciálnou školou, ak v regióne nie je poradenské zariadenie, čo znamená zdroj odborných informácií, odborné konzultácie, získavanie odborných materiálov, učebných a kompenzačných pomôcok. Spolupráca s poradenským zariadením alebo špeciálnou školou, ako zdrojom odborných informácií, je nevyhnutná najmä v prípade, ak zodpovedným pracovníkom nie je školský špeciálny pedagóg.

3. Tímová spolupráca všetkých pedagogických a ďalších odborných pracovníkov (psychológ, lekár, zdravotná sestra, rehabilitačná sestra), ktorí sa zúčastňujú na výchove a vzdelávaní žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami ako aj jeho rodičov. Efektívne vzdelávanie žiaka si vyžaduje úzku spoluprácu, vzájomnú informovanosť učiteľov a školského špeciálneho pedagóga, ako aj tvorivé uplatňovanie vyučovacích metód a organizačných foriem.

Aj keď v súčasnej dobe na bežných stredných školách vo veľkej väčšine prípadov nepracujú školskí špeciálni pedagógovia, s postupujúcou školskou integráciou žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami bude potrebné pre týchto odborníkov vytvárať pracovné miesta, a to najmä na tých stredných školách, ktoré majú väčší počet týchto žiakov resp. kde je predpoklad ich vzdelávania aj v budúcnosti. Rovnako potrebná je špecificky cielená odborná príprava pedagogického zboru školy. Ak stredná škola nemá špeciálneho pedagóga, je potrebné nadviazať spoluprácu so zariadením špeciálnopedagogického poradenstva. Špeciálny pedagóg, ako zamestnanec špeciálnopedagogickej poradne alebo detského integračného centra, môže časť svojej pracovnej náplne pravidelne odpracovať priamo na strednej škole so žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a poskytovať poradenské služby ostatným pedagogickým pracovníkom a rodičom žiaka.

Odborníkom, ktorý môže zodpovedne stanoviť podmienky vzdelávania žiaka, definovať jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby je špeciálny pedagóg, samozrejme v spolupráci s pedagogickými pracovníkmi školy a ďalšími odborníkmi, ako boli menovaní.

Ďalším dôležitým činiteľom podmieňujúcim úspešnosť výchovno-vzdelávacieho procesu je nadviazanie blízkeho ľudského kontaktu a spolupráce pedagóga a žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Zdravotné postihnutie môže byť prekážkou efektívnej komunikácie učiteľa a žiaka. Metodický materiál obsahuje základné informácie o žiakovi s telesným, sluchovým a zrakovým postihnutím a žiakovi so špecifickou poruchou učenia na všeobecnej úrovni, ktoré pomôžu pedagogickým pracovníkom v komunikácii a v práci so žiakom.

Predpokladom efektívneho vzdelávania žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je tímová spolupráca odborníkov ako aj samotného žiaka.

V prvom rade je potrebné ešte pred nástupom žiaka do školy jasne stanoviť aké špecifické materiálne a priestorové podmienky bude potrebné vytvoriť a určiť špecifickú pomoc zo strany odborného personálu, ktorú bude potrebné zabezpečiť. To si vyžaduje :

1. Poznať druh a stupeň zdravotného postihnutia a čo to bude znamenať vo vzťahu k vyučovaciemu procesu.
2. Poznať ďalšie osobnostné vlastnosti žiaka, najmä silné stránky, na ktorých možno stavať. Dôležité je poznať kvalitu doterajších sociálnych vzťahov a jeho schopnosť nadväzovať kontakty s rovesníkmi, ktorí nie sú zdravotne postihnutí, predpoklady sociálnej adaptácie.
3. Získať informácie o predchádzajúcom vzdelávaní, jeho špecifikách, dosiahnutých učebných výsledkoch žiaka, efektívnych špecifických vyučovacích metódach.
4. Získať informácie o doterajšej špeciálnopedagogickej starostlivosti. V prípade doterajšieho vzdelávania *na špeciálnej škole* v spolupráci so špeciálnymi pedagógmi tejto školy. V prípade predchádzajúceho *integrovaného vzdelávania na bežnej škole* - poznatky školského špeciálneho pedagóga, učiteľov školy, príp. výchovného poradcu, informácie o spolupráci so zariadeniami špeciálnopedagogického poradenstva, pedagogicko-psychologickou poradňou.
5. Vedieť, aké kompenzačné pomôcky, prípadne špeciálne učebné pomôcky bude žiak potrebovať.
6. Získať poznatky o celkovom zdravotnom stave žiaka, potrebe rehabilitačnej, logopedickej starostlivosti, medikamentózneho liečby, pravidelnej lekárskej starostlivosti a pod.

Pri získavaní poznatkov je dôležitá spolupráca s rodičmi žiaka.

Na základe získaných poznatkov je možné určiť špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby žiaka, ktoré bude potrebné v podmienkach štúdia na strednej škole zabezpečiť a ktoré sú individuálne po stránke kvantitatívnej a kvalitatívnej v jednotlivých prípadoch. Žiak s *telesným postihnutím* si vyžaduje zabezpečenie iných špecifických podmienok ako žiak so

sluchovým postihnutím, zrakovým postihnutím, či so špecifickými poruchami učenia. Aj v prípade dvoch alebo viacerých žiakov s rovnakým druhom postihnutia môžu byť ich špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby rozdielne. Dvaja žiaci so zdravotným postihnutím nikdy nie sú rovnakí, aj keď ide o ten istý druh postihnutia.

Špeciálnopedagogická starostlivosť sa zameriava najmä na nasledovné oblasti:

1. Doprava do školy, prístup do školy a pohyb v rámci školy (bezbariérový prístup, zdvižná plošina alebo výťah, úprava šírky dverí, úprava a vybavenie hygienických zariadení, prípadné zabezpečenie špeciálneho autobusu, mikrobusu na dopravu do školy ak je žiakov viac a pod.).
2. Úprava prostredia triedy, prípadné vybavenie špeciálnym nábytkom (kvalitné osvetlenie, špeciálna lavica, stolička, pohyblivá tabuľa, nižšie umiestnené vypínače, bezprahový vstup, širšie uličky medzi lavicami, nábytok bez ostrých hrán a pod.).
3. Technické vybavenie napr. počítač a rozličné iné špeciálne učebné a kompenzačné pomôcky.
4. Podporný servis školského špeciálneho pedagóga vo vyučovacom procese, školského psychológa v prípade adaptačných problémov, problémov v sociálnych vzťahoch, služby sanitára (u žiakov s telesným postihnutím) a pod. Spolupráca so špeciálnopedagogickou poradňou, najmä ak na škole nepracuje školský špeciálny pedagóg, prípadne so špeciálnymi pedagógmi špeciálnej školy príslušného zamerania, podľa potreby aj s pedagogicko-psychologickou poradňou.
5. Odborná príprava pedagógov školy, oboznámenie sa so základnými poznatkami o danom zdravotnom postihnutí, aký má vplyv na osobnosť žiaka, vplyv na vyučovací proces a postup a správanie učiteľa na vyučovaní v základných smeroch.

II. Žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a vyučovací proces

1. Žiak s telesným postihnutím

Telesným postihnutím rozumieme poruchy pohybového a nosného ústrojenstva, t.j. kostí, kĺbov, šliach, svalov a cievneho zásobenia, ako aj poškodenie alebo poruchy nervového ústrojenstva ak sa prejavujú postihnutím hybnosti. Patria sem tiež odchýlky od normálneho tvaru tela a končatín, teda deformity, tiež abnormality.

Telesné postihnutie môže byť vrodené alebo získané.

Vrodené deformity vznikajú poruchou vývoja zárodka spravidla v priebehu prvých týždňov tehotenstva.

Príčinou získaných deformít môže byť úraz, hormonálne poruchy, zápalové alebo degeneratívne ochorenia mozgu a miechy, zápalové ochorenia pohybového a nosného aparátu a iné.

Najčastejšie sa vyskytujúce druhy telesného postihnutia :

- **detská mozgová obrna,**
- **úrazové ochorenia mozgu a miechy,**
- **zápalové ochorenia mozgu,**
- **epilepsia,**
- **chabá detská obrna,**
- **amputácie,**
- **myopatia (progresívna svalová dystrofia)**
- **poruchy zakrivenia chrbtice,**
- **vrodené poruchy vývinu končatín,**
- **luxácia bederného kĺbu.**

Telesné postihnutie a dôsledky pre pedagogickú prax

Detská mozgová obrna

Pri detskej mozgovej obrne ide o poruchy hybnosti a vývoja hybnosti spôsobené poškodením mozgu v dobe pred pôrodom, pri pôrode, alebo do 1 roku po ňom. Vyskytuje sa vo viacerých formách:

- ***diparetická forma***, pre ktorú je charakteristické:
 - zvýšené svalové napätie dolných končatín a panvy,
 - chôdza s barličkami alebo s oporou druhej osoby,
 - práca horných končatín býva normálna, niekedy je prítomná neobratnosť prstov,
 - intelekt býva zachovaný.
- ***hemiparetická forma***, ktorá môže byť pravostranná alebo ľavostranná. Pri tejto forme sú:
 - končatiny skrátene, majú porušenú hybnosť,
 - často epileptické záchvaty.
 - často sa vyskytujú druhosignálne poruchy reči. Niekedy sa nedarí tvorenie viet, predovšetkým správny slovosled.

- **kvadruparetická forma** patrí medzi ťažké telesné postihnutie, pri ktorej sú

- postihnuté sú všetky končatiny,
- končatiny sú v patologickom držaní,
- hybnosť je obmedzená v rôznych stupňoch,
- môžu sa vyskytnúť epileptické záchvaty.

- **dyskinetická forma** , pre ktorú sú charakteristické:

- nepotlačiteľné, nechcené pohyby, ktoré sú buď *atetotické*, pomalé, "červovité", vlnité alebo *choreatické* - prudké, nečakané, obyčajne drobné. Nepotlačiteľné pohyby sa zväčšujú alebo zmnožujú pri chcených pohyboch, ktoré vlastne rušia,
- na tvári sa objavujú grimasy, ktoré nezodpovedajú duševnému stavu postihnutého
- reč je ťažko zrozumiteľná, pomalá, porušený je spád reči, postihnutý vyráža jednotlivé slabiky alebo slová
- citlivá reakcia na každú náhlu zmenu prostredia
- častá je obojstranná nedoslýchavosť, v dôsledku čoho sa postihnuté dieťa ťažko učí hovoriť. Vzniká senzorická forma dyslálie.

- **hypotonickú formu** sprevádza

- zníženie svalového napätia, veľký rozsah pohybov v kĺboch,
- chôdza je neistá, kolísavá, u niektorých foriem žiak nedokáže robiť striedavé pohyby končatín.

Zhrnutie prejavov detskej mozgovej obrny, ktoré sa u žiaka s telesným postihnutím môžu vyskytovať:

- oneskorený vývin hybnosti,
- poruchy oko-hybných nervov a zraku (škuľavosť, tupozrakosť, atrofia zrakových nervov, krátkozrakosť, ďalekozrakosť),
- poruchy reči a jej vývinu (fufnavosť, dyzartria, dyslália, idioglosia- tvorenie vlastnej reči, skandovaná reč)
- časté slinenie
- epileptické záchvaty
- sociálne zaostávanie zapríčinené obmedzením pohybu,
- poruchy správania (zlé sústredenie na akúkoľvek činnosť, neposlušnosť, vzdorovitosť)

Úrazové ochorenie mozgu a miechy sa môže prejavovať ako *otras mozgu, pohmoždenie mozgu a pohmoždenie miechy*. Pri *pohmoždení mozgu* môže byť ako následok spastická hemiparéza alebo paraparéza. *Pohmoždenie miechy* môže mať za následok paraplégiu - úplné ochrnutie dolných končatín. Okrem toho:

- postihnutý neudrží moč ani stolicu,
- pohybuje sa na vozíku.

Zápalové ochorenia mozgu sa prejavujú najčastejšie ako:

zápal mozgu, pri ktorom sú možné:

- poruchy hybnosti,
- vyskytujú sa epileptické záchvaty

kliešťový zápal mozgu môže byť spojený s:

- chabou obrnou ramenného pletenca,
- opakovanými nervovými záchvatmi.

Epilepsia . Epileptické záchvaty sa prejavujú náhlou poruchou vedomia, často spojenou s kŕčmi. Epileptických záchvatov je niekoľko typov. U postihnutých žiakov sú charakteristické povahové zmeny - neznášanlivosť, podráždenosť, obradné vystupovanie, spomalené myslenie, často sa pridŕžajú jednej myšlienky.

Chabá detská obrna (periférna)

Pri tomto druhu telesného postihnutia definujeme 4 stupne postihnutia. V 3. stupni sa žiak pohybuje pomocou barlí. Vo 4. stupni je odkázané na cudziu pomoc. Dočasne alebo trvalo ochrnuté svaly sa musia nahradiť pasívnymi pomôckami (podporné aparáty, korzety, dlahy).

Amputácie sú vrodené alebo po úrazoch.

Amputačné straty sa nahrádzajú protézami. Protéza nahrádza stratenú časť končatiny po stránke funkčnej aj kozmetickej. Protéza na dolnej končatine umožňuje pevný stoj a chôdzu, aby nebolo potrebné používať barle. Na hornej končatine umožňuje protéza pohyby potrebné k samoobsluže a určitým pracovným úkonom.

Nevýhodou všetkých umelých náhrad je strata hmatu, preto je cenná akákoľvek zachránená časť hornej končatiny. Potrebné je nacvičovať správne pohybové návyky pri písaní, kreslení a pracovnom vyučovaní. Väčšinu žiakov je možné dobre pracovne začleniť.

Amputácia oboch horných končatín spôsobuje najväčšie ťažkosti pri písaní - žiak píše ústami alebo nohou.

Myopatia (progresívna svalová dystrofia) je svalové ochorenie, ktorým je žiak postihnutý najčastejšie v mladšom školskom veku. Jeho svaly sa začínajú meniť na tuk a väzivo atrofujú. Charakteristické prejavy tejto choroby sú: kačacia chôdza, prehnutý stoj, myopatické šplhanie pri vstávaní. V pokročilom štádiu je žiak s týmto postihnutím odkázaný na vozík, vyžaduje si sústavnú pomoc pri všetkých úkonoch. Ak žiak prekoná obdobie dospievania v dobrom stave hybnosti, choroba sa môže dlhé roky nemeniť.

Žiak s myopatiou je rýchlo unaviteľný, ale napriek tomu je vhodné zamestnávať ho, lebo práca odvádza jeho myslenie od sebapozorovania. Intelekt nebýva narušený, skôr je nadpriemerný.

Pri **poruchách zakrivenia chrbtice** je veľmi dôležitá liečebná telesná výchova. Žiaci by mali stráviť väčšinu dňa vo vodorovnej polohe - v ľahu na bruchu.

Medzi telesné postihnutia patria aj **vrodené poruchy vývinu končatín**. Ide predovšetkým o **žiaka s chýbajúcimi končatinami alebo s neúplne a nedokonale vyvinutými končatinami**.

Vo väčšine prípadov takto postihnutý žiak berie svoje postihnutie prirodzene. Správne pohybové schopnosti sa u žiaka nacvičujú už od útleho veku. Žiak si zvyčajne vyžaduje pomalšie pracovné tempo.

Pri **luxácii bederného kĺbu** je potrebné vyvarovať sa dlhodobej a namáhavej práci v stojí. Žiaci s týmto telesným postihnutím nesmú robiť určité druhy športu.

Telesné postihnutie sa môže premietiť do psychickej oblasti. Tento odraz nemusí byť konštantný, môže sa pod vplyvom výchovy meniť. Vo výchove žiaka s telesným postihnutím sa zameriavame predovšetkým na dôsledky telesného postihnutia, ako sa prejavujú v sociálnych vzťahoch. Hlavným cieľom je sociálna adaptácia žiaka, ktorú podporuje aj vhodná kompenzácia možných komplexov menejcennosti. Vo výchove môžu byť dosiahnuté veľmi dobré výsledky, ak výchovné postupy vychádzajú z poznatkov z oblasti somatopédie (výchova a vzdelávanie osôb s telesným postihnutím) ako aj zo systematického pozorovania jednotlivého žiaka a poznania jeho špecifických výchovno-vzdelávacích potrieb.

Všeobecné odporúčania pre postup učiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese

Vo výchovno-vzdelávacom procese žiaka s telesným postihnutím učiteľ spolupracuje so špeciálnym pedagógom – somatopédom, podľa potreby s ďalšími členmi odborného tímu a s rodičmi žiaka.

Vo výchovno-vzdelávacom procese učiteľ:

- dôkladne sa oboznámi s diagnózou a prognózou telesného postihnutia žiaka a zohľadňuje z toho vyplývajúce jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby ;
- aktívne pôsobí tak, aby samotný žiak, spolužiaci, ich rodičia a ďalší učitelia adekvátne akceptovali telesné postihnutie a jeho dôsledky vo vyučovacom procese;
- vytvára podmienky pre úspešné a nenásilné včlenenie žiaka do kolektívu, vytvorenie atmosféry vzájomného pochopenia a pomoci;
- oboznámi žiaka s prostredím školy a triedy, priebežne ho upozorní na všetky prípadné zmeny (premiestnenie nábytku, stavebné úpravy a pod./ ;
- vychádzajúc z individuálnych schopností žiaka podporuje jeho seberealizáciu, sebauvedomenie a sebadôveru;
- podľa možnosti a v potrebnom rozsahu spolupracuje so školským špeciálnym pedagógom pri vypracovávaní individuálneho vzdelávacieho plánu, pri príprave na vyučovaciu hodinu ako aj priamo na vyučovaní v triede, pri hodnotení učebných výsledkov žiaka, pri riešení výchovných problémov a problémov v sociálnych vzťahoch;
- v spolupráci so špeciálnym pedagógom
 - a/ rozvíja komunikačné schopnosti a zručnosti žiaka;
 - b/ náležitú pozornosť venuje problematike kompenzácie a reedukácie telesného postihnutia;
 - c/ kladie na žiaka primerané nároky – zohľadňuje limity dané telesným postihnutím, avšak neakceptuje neopodstatnené úľavy v práci ;
 - d/ vedie žiaka k aktívnemu prekonávaniu ťažkostí a prekážok, ktoré vyplývajú z telesného postihnutia.

Vo výchovno-vzdelávacom procese učiteľ zohľadňuje možné vlastnosti, resp. prejavy správania žiaka, ktoré bývajú dôsledkom telesného postihnutia, najmä:

- zníženú mieru koncentrácie pozornosti
- spomalené myslenie
- oslabenú pamäť
- poruchy, resp. nedostatočná úroveň čítania a písania
- poruchy motorickej koordinácie
- obmedzenia v pohybe a fyzickej námahe
- relatívne rýchlo sa dostavujúci pocit únavy
- pomalšie pracovné tempo
- zaostávanie v sociálnom vývine z príčin obmedzeného pohybu
- citlivé reakcie na každú náhlu zmenu prostredia

- neprimerané emocionálne reakcie: podráždenosť, vzdorovitosť
- neadekvátnu mimiku a gestikuláciu, obradné vystupovanie

V triede učiteľ zabezpečuje žiakovi optimálne podmienky:

- umiestni žiaka v triede s ohľadom na jeho telesné postihnutie (najvhodnejšie je zabezpečiť špeciálny stolík vybavený nastaviteľnou pracovnou plochou, individuálnym osvetlením a priestorom na odkladanie korekčných a kompenzačných pomôcok v strede v prvom rade pred tabuľou);
- vedie žiaka k tomu, aby vedome dodržiaval odporúčania lekára a požiadavky somatohygiény;
- v súlade s odporúčaním špeciálneho pedagóga dbá na to, aby žiak využíval korekčnú a kompenzačnú techniku a naučil sa ju čím skôr sám obsluhovať a starať sa o ňu;

Pre pochopenie a porozumenie preberaného učiva učiteľ:

- podľa potreby a v spolupráci so špeciálnym pedagógom zabezpečí prispôsobenie textu, didaktického a grafického materiálu špeciálnym potrebám žiaka tak po obsahovej stránke, ako aj po stránke technického spracovania (zväčšenie písma, zvýraznenie, zvuková nahrávka a ďalšie potrebné úpravy textu, máp, ilustrácií a pod.);
- rešpektuje individuálne pracovné tempo žiaka;
- umožní, aby počas písomných prác mohol školský špeciálny pedagóg podľa potreby pracovať paralelne individuálne so žiakom s telesným postihnutím;
- sústavne si priebežne overuje do akej miery porozumel žiak učivu;
- na prebudenie, resp. udržanie záujmu využíva kladnú motiváciu.

Podľa potreby vedenie školy zabezpečí žiakovi s telesným postihnutím v individuálnom rozsahu služby asistenta (osobná asistencia na vyučovaní, pri hygienických potrebách, pri presunoch v priestoroch školy ap.) buď vo vlastnej réžii (prostredníctvom civilnej služby, verejno-prospešnej práce), alebo v spolupráci s rodičmi prostredníctvom osobného asistenta. Služby asistenta nie sú totožné s odborným servisom špeciálneho pedagóga.

Kompenzačné pomôcky

Všetci učitelia, ktorí vyučujú žiaka s telesným postihnutím majú byť oboznámení s tým, aké pomôcky žiak bežne používa. Na začiatku vzdelávania je potrebné určiť, ktoré konkrétne kompenzačné pomôcky bude žiak potrebovať a zabezpečiť, aby ich mohol

používať. Vhodné kompenzačné pomôcky pre žiaka navrhuje špeciálny pedagóg - somatopéd, lekár- ortopéd. Triedny učiteľ uvedie v individuálnom vzdelávacom programe, ktoré pomôcky žiak pri svojej práci potrebuje .

Najčastejšie používané kompenzačné pomôcky:

- počítač (nie je vhodný pre žiakov s kvadruparézou). Žiaka s telesným postihnutím je potrebné najprv naučiť pracovať s počítačom tak, aby si osvojil potrebné zručnosti. Až potom je schopný používať ho na vyučovaní a zároveň sa sústrediť na výklad učiteľa. Počítač je potrebné využívať v individuálnej miere, adekvátne špecifickým vzdelávacím potrebám žiaka
- diktafón
- ťažidlo na prichytenie knihy, zošita, protišmyková podložka

2. Žiak so sluchovým postihnutím

Pri výchove a vzdelávaní žiaka so sluchovým postihnutím je potrebné dôkladne sa zoznámiť s jeho diagnózou. **Vrodené** alebo **získané** sluchové postihnutie môže byť rôzneho typu, druhu a stupňa. Skupinu žiakov so sluchovým postihnutím diferencujeme ako:

- **nedoslýchavých** ,
- **nepočujúcich žiakov.**

Nedoslýchavý žiak môže mať **prevodovú, percepčnú** alebo **zmiešanú** poruchu sluchu. Podľa stupňa straty sluchu rozoznávame **ľahkú, strednú** a **ťažkú nedoslýchavosť**.

Nedoslýchavý žiak s prevodovou poruchou sluchu počuje tóny a zvuky na určitých frekvenciách slabšie, hovorenej reči zvyčajne rozumie i bez načúvacieho prístroja. Pri percepčnej poruche sluchu je počutie narušené alebo chýba v tých frekvenčných oblastiach, ktoré sú dôležité pre porozumenie hovorenej reči. U nedoslýchavého so zmiešanou poruchou sluchu je počutie a porozumenie hovorenej reči závislé od toho, ktoré frekvenčné pásma zostávajú neporušené.

V prípade nedoslýchavého žiaka je dominantné zrakové vnímanie, čiastočne aj sluchové vnímanie.

Nepočujúci žiak vníma sluchom len niektoré zvuky. Iba veľmi malé percento nepočujúcich nevníma žiadne zvuky. V týchto prípadoch ide o totálne hluchých jedincov.

Ak nepočujúci žiak ovláda posunkový jazyk, dáva vo väčšine prípadov prednosť komunikovaniu v posunkovej reči. Má ale záujem aj o zdokonaľovanie sa v hovorenej a písanej reči.

Pri komunikácii s počujúcimi osobami nepočujúci žiak odzerá. Odzieranie - čítanie hovorených slov z úst, je pre nepočujúceho, aj ťažko nedoslýchavého, náročnou fyziologickou činnosťou a úzko súvisí s dostatočnou slovnou zásobou, ale i s ďalšími vonkajšími podmienkami. Niektorým osobám nepočujúci nie je schopný odzerať z úst, schopnosť odzieranania je v niektorých prípadoch dokonca viazaná len na určité osoby.

U nepočujúceho žiaka je dominantné zrakové vnímanie, ktoré pôsobí na vývin a rozvoj ďalších funkcií osobnosti.

Sluchové postihnutie nemá vplyv na inteligenciu. Pri zabezpečení optimálnej špeciálnopedagogickej starostlivosti podľa individuálnych potrieb žiaka so sluchovým postihnutím je žiak schopný zvládnuť učivo a požiadavky strednej školy.

Dôsledky pre pedagogickú prax

Pre kompenzáciu sluchového postihnutia sa podľa typu, druhu a stupňa sluchového postihnutia nedoslýchavým i nepočujúcim osobám prideluje **načúvací prístroj**. Správne pridelený a nastavený načúvací prístroj umožňuje sluchovo postihnutému vnímať zvuky okolia a čiastočne i hovorenú reč. Nepočujúcemu žiakovi načúvací prístroj umožňuje vnímať širšiu škálu zvukov, ale nie je možné, aby žiak porozumel hovorenej reči. Prístroj umožňuje rozvíjať schopnosť odzieranania, ktoré pri porozumení hovorenej reči zohráva významnú úlohu. V súčasnosti sa nedoslýchavým i nepočujúcim osobám spravidla pridelujú načúvacie prístroje na obidve uši.

Pre komunikáciu v hovorenej a písanej reči je dôležitý vek, kedy žiak získal poruchu sluchu. V popredí je aj stupeň a typ sluchového postihnutia.

V procese výchovy a vzdelávania žiaka so sluchovým postihnutím je potrebné vedieť, že k najvýraznejším znakom sluchového postihnutia patrí narušenie lexikálno-sémantickej, morfológicko-syntaktickej a foneticko-fonologickej roviny zvukového jazyka.

U **nedoslýchavého žiaka** nie je narušenie lexikálno-sémantickej a morfológicko-syntaktickej roviny jazyka také výrazné ako u nepočujúceho žiaka. V závislosti od doby vzniku postihnutia a primeranej špeciálnopedagogickej starostlivosti je možná nedostatočná slovná zásoba, z toho vyplývajúce neporozumenie novým pojmom.

Morfológicko-syntaktická rovina je u nedoslýchavého žiaka mierne narušená. Žiak s prevodovou nedoslýchavosťou nedostatočne vníma najmä neprízvučné slabiky, t.j. konce slov a rečové takty, na ktoré sa nekladie dôraz, čo sa prejavuje v gramatickej stavbe reči. Problémy s chápaním reči vzrastajú u nedoslýchavého aj paralelne so stupňom členitosti

vetnej štruktúry. Dysgramatizmus v reči je prítomný zvyčajne v menšej miere ako u nepočujúceho žiaka.

Pri perцепčnej nedoslýchavosti je častá nesprávna výslovnosť niektorých slabík a slov. I zvuková stránka reči u nedoslýchavého je zmenená, pričom veľkosť zmien závisí na stupni a type nedoslýchavosti, dobe jej vzniku a úrovni špeciálno-pedagogickej starostlivosti. Hlasové odchýlky sú obvykle nápadné, prítomné môže byť aj narušené dýchanie a fufňavosť.

Je predpoklad, že u nedoslýchavého žiaka s vrodenu ťažkou percepčnou nedoslýchavosťou prebiehal vývin reči podobne ako u žiaka s vrodenu hluchotou, čo znamená, že slovná zásoba nie je taká bohatá ako u počujúceho žiaka. U žiaka s prevodovou nedoslýchavosťou sa úroveň hovorenej a písanej reči približuje úrovni počujúceho žiaka.

Špecifiká vývinu osobnosti nie sú tak výrazné ako u nepočujúceho žiaka. Aj u nedoslýchavého žiaka však môžu komunikačné bariéry spôsobovať častú únavu, zníženú koncentráciu pozornosti, pocity menejcennosti, úzkosti a agresívne správanie alebo zmeny v správaní.

U nepočujúceho žiaka s vrodenu tzv. prelingválnou hluchotou boli už predverbálne zvukové prejavy typicky deformované. Výstavba pojmov prebiehala zdĺhavejšie, slovná zásoba je menšia ako u počujúceho žiaka. Výslovnosť slabík, slov a viet je narušená, realizuje sa s prehnanou silou, často sa vyskytuje dysgramatizmus.

U žiaka **so získanou tzv. postlingválnou hluchotou** je dôležitý vek, v ktorom ku strate sluchu došlo. Ak žiak stratil sluch pred dovŕšením siedmeho roku života, a nebola mu poskytovaná pravidelná špeciálnopedagogická starostlivosť, úroveň hovorenej reči a slovnej zásoby je podobná ako u žiaka s prelingválnou hluchotou. Ak k strate sluchu došlo po tomto období, keď mal žiak už pomerne dobre osvojený slovník, schopnosť ovládania hovorenej reči už bola dostatočne zafixovaná, úroveň hovorenej a písanej reči sa približuje úrovni reči nedoslýchavých a počujúcich žiakov.

Ak sa u dieťaťa so sluchovým postihnutím včas nezabezpečí špeciálnopedagogická starostlivosť, špecifiká vývinu sa prejavujú v mnohých vlastnostiach a funkciách osobnosti. Komunikačné bariéry spôsobujú vývinové nedostatky v myslení, vnímaní, pozornosti. Prítomné bývajú pocity menejcennosti, úzkosti, agresívne správanie alebo zmeny v správaní a problémy v sociálnych vzťahoch.

Komunikačné formy v procese vzdelávania žiakov so sluchovým postihnutím

Sluchové postihnutie neumožňuje v plnom rozsahu žiakovi so sluchovým postihnutím prijímanie a odovzdávanie informácií zvukovou cestou. Dorozumievanie nepočujúcich

a nedoslýchavých žiakov je preto založené predovšetkým na využívaní intaktných zložiek vnímania.

Vzhľadom na odlišné podmienky priebehu jazykovej komunikácie žiakov so sluchovým postihnutím je typické využívanie špecifických komunikačných prostriedkov. Vo výchovno-vzdelávacom procese na strednej škole je možné okrem hovorenej a posunkovej reči využívať adekvátny vizuálny kontakt, odzeranie, písanú reč, zapisovanie poznámok, neverbálnu komunikáciu – ukazovanie, všeobecne používané posunky, pantomímu. Pomocou je i nahrávanie vyučovacích hodín.

Používanie uvedených komunikačných prostriedkov umožňuje žiakovi so sluchovým postihnutím ľahšie a prirodzenejšie porozumenie učivu.

Najdôležitejším pravidlom pri kontakte so žiakom so sluchovým postihnutím je nadviazanie **vizuálneho kontaktu**. Treba si uvedomiť, že pri rozhovore so žiakom sa musíme na neho stále pozeráť a nehovoriť z boku alebo spoza chrbta žiaka a pod. Žiak so sluchovým postihnutím negatívne vníma i hovor, pri ktorom sa počujúci pozerá niekde inde alebo, keď on rozpráva a počujúci človek robí nejakú činnosť a nepozerať sa pri tom na neho. Vyvoláva to v ňom pocity, že počujúci človek ho nerozumie a nemá záujem o komunikáciu.

V situácii keď žiak so sluchovým postihnutím nevie, že chceme s ním hovoriť, volíme nasledujúce spôsoby nadviazania komunikácie :

- dotknúť sa ramena,
- mávanie rukou v zornom poli žiaka,
- zaklepať na stôl alebo zadupať, aby žiak pocítil chvenie - vibrácie.

Hovorená reč ja prirodzenou súčasťou komunikácie medzi žiakom so sluchovým postihnutím a počujúcim pedagógom. Keď počujúci pedagóg neovláda posunkovú reč je potrebné, aby si uvedomil, že na žiaka musí hovoriť jasne, zreteľne a pokojne. To znamená, že zrozumiteľne artikuluje a tempo reči prispôsobí možnostiam žiaka so sluchovým postihnutím. Zvýšenie hlasu je zbytočné, reč sa nestane zrozumiteľnejšia, iba sa zvýši hlasitosť zvuku. Žiak so sluchovým postihnutím na kričanie reaguje väčšinou podráždene, pretože to u neho vyvoláva nepríjemné zvukové pocity.

Používanie alebo odzeranie hovorenej reči nepočujúcim spôsobuje časté komunikačné problémy, vyčerpáva ich. Väčšina žiakov, ktorí absolvovali predovšetkým špeciálne základné školy pre sluchovo postihnutých ju používa iba v styku s počujúcimi ľuďmi, medzi sebou sa dorozumievajú prevažne posunkovou rečou.

Odzeranie je pre žiaka so sluchovým postihnutím najvýznamnejšou možnosťou ako porozumieť hovorenej reči. Odzeranie nie je len čítanie z pier, ale vnímanie úst ako celku - postavenie úst, jazyka a zubov.

Poukazuje sa na to, že kým počujúci človek má možnosť sluchom rozlíšiť všetky hlásky (čo je približne 30 základných zvukov), nepočujúci môže rozlíšiť iba 10 hlások. Existujú totiž hlásky pri ktorých je rovnaké postavenie úst a rozdiel nevidieť, napr. :

- pery sú na sebe **b - m - p**,
- dolná pera je postavená proti horným zubom **f - v**,
- špička jazyka je najprv proti horným zubom a potom dolu **t - d - n**.

Hlásky **k-g-h-ch** sú neviditeľné, pretože sa vytvárajú vzadu v ústach.

Malá zmena v tvare úst môže hlásku z hľadiska odzerajúceho významne zmeniť, táto zámena hlásky môže spôsobiť veľkú zmenu vo význame (napr. košík – kočík).

Odzeranie je veľmi zložitá a ťažká a zlá artikulácia ho ešte viac sťažuje. Sú typy ľudí, ktorým sa z úst nedá odzerať.

Existujú ďalšie faktory, ktoré výrazne **sťažujú** odzeranie:

- tmavé okolie, ústa hovoriaceho je zle vidieť,
- osvetlenie - keď hovoriaci stojí chrbtom k zdroju svetla, na jeho ústa nie je vidieť,
- fúzy, vyčnievajúce alebo chýbajúce zuby, malé ústa znižujú zreteľnosť artikulácie,
- odzeranie vo väčšej skupine počujúcich ľudí - žiak so sluchovým postihnutím musí mať vizuálny kontakt s hovoriacim, aby mu mohol rozumieť. Keď sa hovoriace osoby rýchle striedajú, musí najprv zistiť kto hovorí a tak stráca súvislosť s obsahom. Obsah hovoreného môže pochopiť, až keď sa veta znovu zopakuje. Nevýhodou býva i nevhodná vzdialenosť jednotlivých ľudí v skupine. Hovoriaci v skupine málokedy rešpektujú možnosti osoby so sluchovým postihnutím.

Odzeranie možno ale aj **uľahčiť** niektorým z nasledujúcich postupov:

- žiak so sluchovým postihnutím dopredu vie, o akej téme sa hovorí,
- hovoriaci má dobre osvetlenú tvár,
- hovoriaci počká kým žiak so sluchovým postihnutím nadviaže s ním vizuálny kontakt,
- hovoriaci zreteľne pohybuje perami - správne artikuluje,
- hovoriaci hovorí v krátkych vetách,
- žiak so sluchovým postihnutím včas vie, kto bude mať slovo.

Pri prvých kontaktoch medzi počujúcim pedagógom a žiakom so sluchovým postihnutím sa odporúča komunikovať aj za pomoci **písanej reči**. Používanie tejto formy reči je vhodné aj pri vysvetľovaní nových pojmov, názvov, mien osôb alebo miestnych mien apod. Pri tomto type dorozumievania si treba uvedomiť, že väčšina žiakov s ťažkým sluchovým postihnutím

má problémy i s vyjadrovaním v písanej reči a nie celkom rozumie písanému textu. Pri ich písanom prejave je prítomná nesprávna gramatika i nevhodná štylizácia. Pri čítaní si zamieňajú významy slov napr. slovo obetovať - obedovať, t.j. slovo obetovať nepoznajú a tak ho chápu ako význam slova obedovať (čestný - česať a pod.). I tu platí, podobne ako pri hovore, písať jednoduché vety alebo iba jednotlivé slová, ktorým nepočujúci pri komunikácii neporozumie. Samozrejme existujú jedinci, ktorí sa najradšej dorozumievajú práve týmto spôsobom a pri písaní sa vyjadrujú možno lepšie ako mnohí počujúci ľudia. To svedčí, že písanému textu budú rozumieť a v tomto prípade je možné použiť i zložitejšie slovné výrazy.

Zapisovanie poznámok z vyučovacej hodiny je osobitnou formou písomnej komunikácie so žiakom so sluchovým postihnutím a môže mať viacero foriem. Medzi dve základné formy, ktoré sa vo výchovno-vzdelávacom procese využívajú, patria :

- poznámky, ktoré učiteľ pripraví dopredu a dá ich žiakovi. Žiak so sluchovým postihnutím ich využíva na orientáciu v učive počas vyučovacej hodiny;
- poznámky, ktoré píše dvaja – traja spolužiaci cez indigo. Žiak so sluchovým postihnutím ich porovnáva a využíva ich pri príprave na vyučovaciu hodinu.

Všeobecne prevláda názor, že ukazovať na ľudí je neslušné. **Ukazovanie** je však pre žiaka so sluchovým postihnutím dôležitým komunikačným prostriedkom. Ukazovanie na niekoho medzi nepočujúcimi nie je nič neslušného. Ako pomocný komunikačný prostriedok používa k určaniu ľudí alebo predmetov, o ktoré sa jedná. Môžeme ukázať na seba, okolo seba alebo na niekoho iného. Ide o ukazovanie smerom k prítomným osobám, zvieratám, veciam alebo miestam. Tento druh ukazovania sa nesmie zamieňať s ukazovaním v posunkovom jazyku, keď sa ukazuje na osoby, miesta a veci, ktoré nie sú prítomné. Pri ukazovaní je dôležitý i smer pohľadu - keď na niečo ukazujeme, tak sa tam i pozeráme.

Všeobecne používané posunky sú zrozumiteľné pre každého alebo takmer pre každého. Tieto posunky sú používané počujúcimi ľuďmi v bežných situáciách a predovšetkým vtedy, keď sú účastníci komunikácie mimo počutia (napr. dvaja vodiči vo svojich autách). Ďalšie príklady: vztýčenie palca - výborne, poklepanie po čele - hlupák a pod. Nepočujúci používajú tieto posunky rovnako ako počujúci ľudia.

Pomocou **pantomímy** je možné mnohé znázorniť a objasniť využitím celého tela. Keď nepoznáme posunky pre niektoré slová, je pantomíma dobrým pomocným prostriedkom. Pantomíma je však iba pomocným prostriedkom a nie jazykom. A opačne - posunkový jazyk nie je druhom pantomímy.

Posunkový jazyk je v súčasnosti v mnohých krajinách chápaný ako samostatný jazykový systém , ktorý má všetky atribúty jazyka.

Posunkový jazyk je plnohodnotný jazykový systém, ktorý ovládajú a používajú nepočujúce osoby. Pozostáva zo znakov produkovaných hlavne rukami a tvárou. Tieto

znaky majú zhruba rovnakú úlohu ako slová v hovorenej reči. Posunkový jazyk má vlastnú štruktúru, ktorá sa nedá porovnávať so štruktúrou hovoreného jazyka.

Posunkový jazyk sa i podľa Zákona NR SR č.149/1995 Z.z. o posunkovej reči nepočujúcich osôb uznáva za prirodzený jazykový a komunikačný systém nepočujúcich.

V § 4 písmene b) sa uvádza, že " nepočujúce osoby majú právo na vzdelávanie sa s použitím posunkovej reči ". Z tohto paragrafu, ktorý je uvedený aj v školskom zákone, vyplýva, že ak si to situácia žiaka s ťažkým sluchovým postihnutím vyžaduje, je potrebné zabezpečiť vzdelávanie v posunkovom jazyku za pomoci pedagóga, ktorý ovláda posunkový jazyk alebo tlmočníka posunkovej reči.

Nahrávanie vyučovacích hodín patrí medzi špecifické formy pomoci žiakovi so sluchovým postihnutím. Pomoc žiakovi spočíva v tom, že na magnetofónovú pásku sa cez magnetofón alebo diktafón nahráva nová učebná látka, ktorá zaznie na vyučovacej hodine a potom sa zabezpečí jej prepis do písomnej podoby. Zvukové záznamy sa tiež môžu využiť pri individuálnej práci so žiakom so sluchovým postihnutím.

Všeobecné odporúčania pre postup učiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese.

Vo výchovno-vzdelávacom procese žiaka so sluchovým postihnutím učiteľ spolupracuje so špeciálnym pedagógom-surdopedom, podľa potreby s ďalšími členmi odborného tímu a s rodičmi žiaka.

Vo výchovno-vzdelávacom procese :

- dôkladne sa oboznámi s diagnózou a prognózou sluchového postihnutia žiaka a zohľadňuje z toho vyplývajúce jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby ;
- aktívne pôsobí tak, aby samotný žiak so sluchovým postihnutím, spolužiaci, ich rodičia a ďalší učitelia adekvátne akceptovali sluchové postihnutie a jeho dôsledky vo vyučovacom procese;
- vytvára podmienky pre úspešné a nenásilné včlenenie žiaka do kolektívu, vytvorenie atmosféry vzájomného pochopenia a pomoci;
- vychádzajúc z individuálnych schopností žiaka podporuje jeho sebarealizáciu, sebauvedomenie a sebadôveru;

- podľa možnosti a v potrebnom rozsahu spolupracuje so školským špeciálnym pedagógom pri vypracovávaní individuálneho vzdelávacieho plánu, pri príprave na vyučovaciu hodinu ako aj priamo na vyučovaní v triede, pri hodnotení učebných výsledkov žiaka, pri riešení výchovných problémov a problémov v sociálnych vzťahoch;
- v spolupráci so špeciálnym pedagógom:
 - a/ rozvíja komunikačné schopnosti a zručnosti žiaka;
 - b/ náležitú pozornosť venuje problematike kompenzácie a reedukácie sluchového postihnutia;
 - c/ učí žiaka pracovať s literatúrou, časopismi, učí ho hľadať informácie v knihách, encyklopédiách, slovníkoch;
 - d/ kladie na žiaka primerané nároky – zohľadňuje limity dané sluchovým postihnutím, avšak neakceptuje neopodstatnené úľavy v práci;
 - e/ vedie žiaka k aktívnemu prekonávaniu ťažkostí a prekážok, ktoré vyplývajú zo sluchového postihnutia.

Vo výchovno-vzdelávacom procese učiteľ zohľadňuje možné vlastnosti, resp. prejavy správania žiaka, ktoré bývajú dôsledkom sluchového postihnutia, najmä:

- absenciu, neúplnosť, prípadne skreslenie sluchových vnemov
- absenciu, neúplnosť, resp. skreslenie sluchových predstáv
- zhoršenú kvalitu analyticko-syntetickej činnosti spätú s horšou rozlišovacou schopnosťou
- zníženú koncentráciu pozornosti
- poruchy vizuálno-motorickej koordinácie
- nedostatočnú úroveň čítania a písania
- pomalšie pracovné tempo
- relatívne rýchlo sa dostavujúci pocit únavy
- neprimerané emocionálne reakcie
- neadekvátnu mimiku a gestikuláciu
- narušenie sociálnych vzťahov

V triede učiteľ zabezpečí žiakovi so sluchovým postihnutím optimálne podmienky:

- umiestni žiaka v triede s ohľadom na jeho sluchové postihnutie (najvhodnejšia je v prvá lavica, vhodná je otáčacia stolička, ktorá umožňuje žiakovi otáčať sa za učiteľom a k hovoriacim spolužiakom);
- v súlade s odporúčaním špeciálneho pedagóga dbá na to, aby žiak využíval kompenzačnú techniku ;
- podľa potreby a možnosti využíva pomoc školského špeciálneho pedagóga priamo na vyučovacích hodinách;

- podľa potreby a možnosti využíva pomoc tlmočníka posunkovej reči.

Pre pochopenie a porozumenie preberaného učiva učiteľ:

- prirodzene artikuluje, každý výklad učiva uskutočňuje tak, aby žiak mohol odzerať a sledovať obsah výkladu učiteľa;
- v spolupráci so špeciálnym pedagógom zabezpečí prispôsobenie textu a grafického materiálu potrebám žiaka (napr. nie je vhodné, aby nepočujúci žiak pracoval na úlohe, ktorá predpokladá auditívnu skúsenosť. Učiteľ môže vypísať neznáme nové slová v učebnom texte na tabuľu alebo premietnuť ich diaprojektorom, pripraví pre žiaka poznámky alebo podľa potreby učebný text inak prispôsobí) ;
- dodržiava požiadavku konkretizácie preberaného učiva;
- usiluje sa o komplexné využitie zmyslov žiaka;
- umožní, aby podľa potreby mohol na vyučovaní školský špeciálny pedagóg paralelne individuálne pracovať so žiakom;
- priebežne si overuje do akej miery žiak porozumel učivu;
- rešpektuje individuálne pracovné tempo žiaka;
- na prebudenie, resp. udržanie záujmu využíva kladnú motiváciu.

Kompenzačné pomôcky

Kompenzačné pomôcky, ktoré uľahčujú komunikáciu vo výchovno-vzdelávacom procese žiaka so sluchovým postihnutím:

- načúvací prístroj/prístroje,
- indukčná slučka – prístroj, ktorý je umiestnený v miestnosti a umožňuje žiakovi za pomoci načúvacieho prístroja zachytávať a počúvať zosilnené zvuky,
- magnetofón,
- diktafón,
- meotar,
- bežné vizuálne a multimediálne didaktické pomôcky, ktoré sa využívajú vo vyučovacom procese.

3. Žiak so zrakovým postihnutím

Podľa viacerých odborníkov človek získava 70 až 90 % všetkých informácií zrakom. Každý defekt alebo deficit, ktorý predstavuje zmeny v činnosti zrakových orgánov a procesu videnia spôsobený buď centrálnymi alebo periférnymi poškodeniami, zákonite vedie k obmedzeniu, resp. až k strate schopnosti získať potrebné množstvo a kvalitu vizuálnych informácií. Z pohľadu potrieb tyflopädagogickej teórie a praxe, ak vychádzame prevažne z oftalmologických kritérií, diferencujeme skupinu žiakov so zrakovým postihnutím na:

- **nevidiacich**
- **čiasťočne vidiacich**
- **slabozrakých**
- **binokulárne chybných**

Nevidiaci žiak má defekt oboch očí, pri ktorom nevznikajú zrkové pocity. Do tejto skupiny zaraďujeme i žiakov, ktoré sú schopné rozlišovať aspoň svetlo a tmú. Medzi nevidiacich a prakticky slepých zaraďujeme žiaka, ktorý pri priestorovej orientácii a vo výchovno-vyučovacom procese nemôže používať zrak ako vedúci analyzátor.

Čiasťočne vidiaci žiak (žiak so zvyškami zraku) patrí do skupiny žiakov so zrakovým postihnutím, v ktorej ide o hraničný prípad medzi slepotou a slabozrakosťou. Čiasťočne vidiaci žiak môže pri niektorých činnostiach vyžívať zvyšky zraku, ale ani u tejto skupiny nemá zrkový analyzátor vedúce postavenie vo výchovno-vyučovacom procese.

Slabozraký žiak patrí do výrazne heterogénnej skupiny, pre ktorú je spoločným znakom znížená schopnosť zrkového vnímania. Táto sa prejavuje predovšetkým znížením rýchlosti a presnosti zrkového vnímania, rýchlejšou únavou pri zrkovej práci. Predstavy slabozrakého žiaka sú často nepresné, nejasné, prípadne skreslené. Napriek uvedeným skutočnostiam je vo výchovno-vyučovacom procese vedúcim analyzátorom zrak.

Binokulárne chybný žiak patrí do skupiny, ktorú tvoria žiaci tupozrakí a škuľaví. U binokulárne chybného žiaka nedochádza k vytvoreniu a splynutiu rovnocenných obrazov vnímaných predmetov, čo spôsobuje problémy najmä pri vnímaní priestoru. Aj u tejto skupiny je vedúcim analyzátorom zrak.

Dôsledky pre pedagogickú prax

Slepota (amaurosis)

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) považuje za "hlbokú slepotu" jednotlivca so zrkovou ostrosťou menej než 5/100, 3/60, 20/400, za "temer úplnú" so zrkovou ostrosťou menej než 5/300, 1/60, 3/200 normy a za "úplnú", keď jednotlivec nemá žiadne vnemy svetla.

úplná slepota- vízus = 0. Žiak nevníma žiadne svetelné podnety, nerozlišuje ani svetlo a tmu. Žiak nemôže vykonávať činnosti, ktoré vyžadujú optickú kontrolu. V plnom rozsahu sa využívajú a rozvíjajú kompenzačné činitele.

Pre pedagogickú prácu (možnosť využitia zachovaných vizuálnych predstáv) je dôležité, či je dieťa nevidiace od narodenia, alebo osleplo v neskoršom veku.

praktická slepota - vízus = 1/60 a menej, alebo zúženie zorného poľa je 10° a menej pri akejkoľvek zrakovéj ostrosti. Pri pozeraní obidvomi očami a využití korekcie žiak rozoznáva prsty až tesne pred očami. Žiak sa spravidla nedokáže bez problémov samostatne pohybovať v priestore. Vo výchovno-vyučovacom procese je zrak prakticky nevyužitelný.

- **sociálna slepota**- vízus = 6/60-1/60 (Niektorí odborníci zaraďujú deti zo skupiny prakticky, resp. sociálne slepých do kategórie čiastočne vidiacich).

Žiak sa spravidla dokáže samostatne pohybovať aj v neznámom prostredí. Zvyšky zraku využíva pri priestorovej orientácii. Vo výchovno-vyučovacom procese je evidentná prevaha kompenzačných činností. Vizuálne predstavy sú zväčša nepresné, skreslené. Použitelnosť zraku pri čítaní primerane zväčšeného, resp. inak upraveného textu je individuálna.

Slabozrakosť = stav, pri ktorom sa zrková ostrosť spravidla pohybuje v rozpätí

6/60 - 3/60.

Podľa údajov WHO je "stredná" vízus menej než 5/15, 6/18, 6/20, 20/80 normy a "silná" menej než 5/40, 6/48 a 20/160 normy.

Pre potreby teórie a praxe členíme slabozrakosť na tri podskupiny:

- **t ŕažký** stupeň - vízus = 6/60 a menej
- **stredný** stupeň - vízus = 6/36 - 6/60
- **ľahký** stupeň - vízus = 6/18 - 6/24

Z pohľadu pedagogickej práce tvoria slabozrakí žiaci výrazne heterogénnu skupinu, pre ktorú je spoločným znakom znížená schopnosť zrkového vnímania. Táto sa prejavuje predovšetkým znížením rýchlosti a presnosti zrkového vnímania, v rýchlej únave pri zrkovej práci. Predstavy slabozrakých žiakov sú často nepresné, nejasné, prípadne skreslené.

Možnosti zrkovej práce sú limitované stupňom slabozrakosti a kombináciou jednotlivých porúch zraku. V nadväznosti na možnosť zrkovej práce sú vo výchovno-vyučovacom procese zastúpené reedukačné a kompenzačné metódy práce.

Slabozrakosť, ako uvádzajú viacerí odborníci, je v zmysle pedagogiky orgánová chyba zraku, ktorá sa prejavuje čiastočným nevyvinutím, znížením, alebo skresľujúcou činnosťou zrakového analyzátoru obidvoch očí a tým poruchou zrakového vnímania.

Slabozrakosť sa v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu prejavuje priamo, a to obmedzenými možnosťami zrakovej práce, alebo následnou defektivitou, ktorá sa premieta do poruchy vzťahu ku vzdelávaniu.

Napriek výrazne redukovaným možnostiam zrakovej práce a tendencii čiastočnej kompenzácie inými analyzátormi, ostáva zrak u slabozrakých žiakov vedúcim analyzátorom vo výchovno-vzdelávacom procese.

Vzhľadom na mimoriadne výraznú heterogénnosť skupiny slabozrakých žiakov nie je prakticky možné uviesť jej konkrétny dopad pre pedagogickú prax, preto vyberáme aspoň niekoľko najčastejšie sa vyskytujúcich diagnóz v rámci slabozrakosti a ich možný negatívny vplyv na školskú prácu slabozrakého žiaka (z dôvodu väčšej prehľadnosti jednotlivé diagnózy uvádzame v abecednom poradí).

achromatopsia = úplná farbosleposť

Žiak nerozoznáva žiadne farby. Okolité svet vníma len v rôznych odtieňoch šedej.

achromázia = vrodená porucha farebného videnia

Žiak nerozoznáva niektoré farby. Ťažkosti môže mať v úlohách, ktorých riešenie je podmienené schopnosťou rozlišovať, resp. určovať farby.

albinizmus = nedostatok pigmentu, oko je presvetlené, žiak trpí svetloplachosťou - často býva v spojení so znížením centrálného videnia a nystagmom

Problémy vznikajú všade tam, kde je žiak vystavený pôsobeniu silného svetelného zdroja alebo jeho odrazom.

aniridia = chýbanie dúhovky

Možnosti zrakovej práce sú individuálne podmienené rozsahom zníženia zrakovej ostrosti v dôsledku nevyvinutia alebo zníženého vyvinutia svetlocitlivých elementov v centrálnej krajine. Ťažkosti sa zväčšujú pri nevhodnom - oslňujúcom osvetlení.

anizometropia = nerovnaká refrakcia obidvoch očí v dôsledku nerovnakej lomivosti optických médií, resp. nerovnakých dĺžok optických osí bulbov.

Žiak má problémy pri vnímaní priestoru v prípade ak vzniká diplopia, prípadne amblyopia.

anoftalmia = chýbanie oka

Žiak môže mať problémy pri činnostiach, ktoré si vyžadujú priestorové videnie.

anomálna retinálna korešpondencia = nesymetrická percepcia - obraz bodu v priestore sa nezobrazuje na korešpondujúcich miestach sietníc oboch očí

Žiak má problémy pri úlohách, ktorých splnenie vyžaduje binokulárne videnie.

astigmatizmus = refrakčná chyba, pri ktorej nesférické zakrivenie optického systému oka spôsobuje anomálny lom svetelných lúčov

Môže sa prejavovať napr. skreslením vnímania a grafickej interpretácie priestoru a tvaru telies. (Např. na seba kolmé roviny vníma pod ostrým uhlom a pod.) .

atrophia nervi optici = atrofia zrakového nervu

Problémy sú individuálne a sú spôsobené buď postupnou stratou zrakových funkcií, alebo náhlou stratou zraku. Pri postupnej atrofii je možné ťažkosti znížiť vhodným osvetlením a vysoko kontrastným materiálom, s ktorým žiak pracuje.

cataracta = katarakta - zákal šošovky

Zakalené šošovkové hmoty bránia videniu. Žiak má spravidla problémy tak pri zrakovej práci do blízka, ako aj do diaľky. Jednotlivec nerozoznáva detaily. Ak je katarakta lokalizovaná v centre šošovky, je vhodnejšie tlmené osvetlenie. Pokiaľ je postihnutá len periféria, je vhodnejšie používať intenzívnejšie osvetlenie. Rozlišovacia schopnosť narastá zvýraznením kontrastu figúry a pozadia.

degenerácie (dystrofie) sietnice - tapetoretinálne degenerácie:

a) degeneratio retinae pigmentosa = pigmentová degenerácia sietnice je periférnou formou tapetoretinálnej degenerácie. Prvým príznakom je hemeralopia v predškolskom veku, neskôr koncentrické zúženie zorného poľa.

Býva sťažená orientácia za šera, zhoršená orientácia v priestore, koncentrické zúženie zorného poľa môže negatívne ovplyvniť kvantitatívne aj kvalitatívne ukazovatele čítania, pri písaní a pod.

b) degeneratio retinae centralis = centrálna forma tapetoretinálnej degenerácie

Často bývajú veľké problémy pri čítaní, písaní a celkovo v zrakovej práci do blízka aj do diaľky.

diplopia = dvojité videnie

Problémy pri orientácii sa v priestore, zároveň zhoršenie podmienok pre čítanie, písanie a pod. Diplopia môže negatívne ovplyvniť celkovú školskú úspešnosť žiaka.

glaucoma - glaukóm = chronicky progresívne ochorenie - zvýšený vnútroočný tlak

Obmedzenie pohybu a fyzickej námahy - stanoví očný lekár. Na školskú prácu výrazne vplýva úbytok zorného poľa, atrofia zrakového nervu až slepota. Ťažkosti sú individuálne, ovplyvňujú spravidla všetky činnosti, ktoré žiak vykonáva počas výchovno-vyučovacieho

procesu. Možnosti zrakovej práce negatívne ovplyvňuje silné osvetlenie, resp. reflexy zdroja svetla.

hemianopsia = symetrická alebo kongruujúca strata v zornom poli determinovaná vertikálnou osou.

Negatívne môže ovplyvňovať celý pedagogický proces, najmä činnosti náročné na orientáciu v mikro aj makropriestore.

hypermetropia = ďalekozrakosť - rovnobežné lúče sa spájajú až za sietnicou.

Žiak má obmedzené možnosti zrakovej práce do diaľky i do blízka, akomodačná schopnosť je obmedzená. Problémy sa objavujú pri dlhšom čítaní (napr. bolesti hlavy, zahmlené videnie do blízka, neskôr aj do diaľky). Žiaci majú často snahu priblížiť si text čo najviac k očiam.

makropsia = porucha videnia spôsobená ochorením centrálnych častí sietnic

Žiak vidí predmety väčšie ako v skutočnosti sú. Individuálne - problémy v orientácii v priestore, prenose reálnych predmetov do ich grafickej podoby a pod.

mikropsia = príčina ako pri makropsii

Žiak vidí predmety menšie ako v skutočnosti sú. Ťažkosti ako pri makropsii.

myopia = krátkozrakosť - rovnobežné lúče sa spájajú pred sietnicou

(myopia gravis = ťažká krátkozrakosť, myopia gradus medii = stredná krátkozrakosť myopia gradus levis = ľahká krátkozrakosť)

Žiak má výrazné problémy pri práci do diaľky (málokedy ale potrebuje akomodovať do blízka). Pri vysokých stupňoch - možný vznik komplikácií na očnom pozadí. Hrozí odlúpenie sietnice - pozor na fyzickú námahu, prudké pohyby. Je nutné dodržiavať pokyny očného lekára pre dĺžku súvislej práce do blízka pri čítaní, písaní atď.

nystagmus = porucha mobility bulbov - jeden alebo obidva bulby súčasne sa pohybujú v zášklboch horizontálne, vertikálne alebo rotačne

Žiak vníma statické predmety akoby boli v pohybe (napr. text, obrázky a i.).

Pri zrakovej práci do blízka i do diaľky musí žiak vynakladať zvýšené úsilie. Má problémy pri rozlišovaní detailov, pričom periférne videnie býva často lepšie ako centrálné. Ťažkosti bývajú aj pri vnímaní hĺbky priestoru.

skotom = poruchy v zornom poli (výpady v zornom poli)

Vplyv na zrakovú prácu je determinovaný typom, umiestnením a rozsahom skotomu. Žiak máva problémy pri orientácii v makropriestore (priestor, v ktorom sa pohybuje), aj v mikropriestore (učebnica, zošit a pod.), pri čítaní, písaní (tak v kvantitatívnych ako aj v kvalitatívnych ukazovateľoch).

šeroslepota = porucha adaptácie na tmu

Žiak má problémy, ak sa pohybuje, resp. pracuje pri nedostatočnom osvetlení.

Poruchy binokulárneho videnia = stav, pri ktorom sa na sietniciach oboch očí nevytvárajú rovnocenné obrazy, ktoré by po splynutí vytvorili priestorový vnem - zabezpečili stereoskopické, hĺbkové videnie.

Žiak máva problémy v priestorovej orientácii. Pri poruchách binokulárneho videnia bývajú ovplyvnené aj kvantitatívne a kvalitatívne ukazovatele čítania a písania. Nepresné a skreslené môžu byť aj predstavy.

strabizmus = škúlenie oči pri pohľade do diaľky nie sú rovnobežné

Pri strabizme sa pridáva aj kozmetická stránka postihnutia - žiak môže byť vystavený negatívnym prejavom správania sa spolužiakov, je možný vznik defektivity.

amblyopia = tupozrakosť - zníženie zrakovej ostrosti oka bez objektívne preukázateľnej anomálie

Dôsledky pre pedagogickú prax sú uvedené v časti "poruchy binokulárneho videnia".

Vo všeobecnosti pri výchove a vzdelávaní žiakov so zrakovým postihnutím je nutné, aby sa počas celého vyučovacieho procesu, ale najmä vyučovacích hodinách telesnej výchovy (v rámci protiúrazovej prevencie), pedagóg dôsledne riadil pokynmi očnému lekárovi a špeciálneho pedagóga.

Všeobecné odporúčania pre postup učiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese

Ešte stále sa žiaľ v praxi môžeme stretnúť s "mimoriadne ohľaduplným" prístupom niektorých pedagógov, ktorí si pod akceptáciou zrakového postihnutia predstavujú nekonečný rad rozličných úľav, výnimiek a výhod, ktorými sa snažia pomôcť žiakovi so zrakovým postihnutím. Charakteristickým znakom tohto prístupu býva veľmi často improvizácia. Výsledným efektom sú potom dobré známky, ktoré však nezodpovedajú vedomostnej úrovni žiaka a stav, pri ktorom vlastne dochádza k segregácii v rámci integrácie. Všetky neopodstatnené úľavy a absencia požadovaných vedomostí postupne "vytláčajú" žiaka so zrakovým postihnutím z kolektívu spolužiakov. On si stále viac uvedomuje svoj handicap - nastáva rozvoj defektivity, pri ktorej už nie je postihnutý len zrak, ale aj celá osobnosť.

V nasledujúcej časti sa pokúsime formulovať niektoré všeobecné odporúčania pre prácu učiteľa s integrovaným vzdelávaným žiakom so zrakovým postihnutím.

Vo výchovno-vzdelávacom procese učiteľ uplatňuje zásady výchovy a vzdelávania žiakov so zrakovým postihnutím:

1. zásadu prevencie zrakovej defektivity, t. j. požiadavku úpravy podmienok výchovy a vzdelávania s cieľom predchádzať negatívnym následkom zrakového postihnutia
2. zásadu korekcie zrakovej defektivity, t. j. prekonávať, oslabovať alebo upravovať negatívne následky zrakového postihnutia
3. zásadu integrácie žiakov so zrakovým postihnutím, t. j. uplatňovať také výchovno-vzdelávacie opatrenia, ktoré by v súlade s individuálnymi predpokladmi žiaka podstatne uľahčovali jeho splynutie so spoločnosťou normálne vidiacich
4. zásadu reedukácie zraku, t. j. uplatňovanie požiadavky všestranného a systematického využívania zachovaných vizuálnych zložiek s cieľom ďalšieho rozvoja schopností zraku bez jeho následného poškodenia
5. zásadu kompenzácie zraku, t. j. uplatňovanie požiadavky nahradzovať vo výchovno-vzdelávacom procese absenciu úplných, presných a správnych vizuálnych informácií pomocou zvyšných analyzátorov a myslením.

Vo výchovno-vzdelávacom procese žiaka so zrakovým postihnutím učiteľ spolupracuje so špeciálnym pedagógom – tyflopédom, podľa potreby s ďalšími členmi odborného tímu a s rodičmi žiaka.

Učiteľ v procese výchovy a vzdelávania:

- dôkladne sa oboznámi s diagnózou a prognózou zrakového postihnutia žiaka a zohľadňuje z toho vyplývajúce jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby ;
- aktívne pôsobí tak, aby samotný zrakovo postihnutý žiak, spolužiaci, ich rodičia a ďalší učitelia adekvátne akceptovali zrakové postihnutie a jeho dôsledky vo vyučovacom procese;
- zameriava sa na vytváranie čo najmenej reštriktívneho prostredia s cieľom zakomponovať atmosféru triedy do prirodzeného sveta žiaka, pričom používa bežný slovník;
- vytvára podmienky pre úspešné a nenásilné včlenenie žiaka so zrakovým postihnutím do kolektívu, vytvorenie atmosféry vzájomného pochopenia a pomoci;
- oboznámi žiaka s prostredím školy a triedy, priebežne ho upozorní na všetky prípadné zmeny (premiestnenie nábytku stavebné úpravy, a pod./ ;
- vychádzajúc z individuálnych schopností žiaka podporuje jeho seberealizáciu, sebauvedomenie a sebadôveru;
- podľa možnosti a v potrebnom rozsahu spolupracuje so školským špeciálnym pedagógom pri vypracovávaní individuálneho vzdelávacieho plánu, pri príprave na

vyučovaciu hodinu ako aj priamo na vyučovaní v triede, pri hodnotení učebných výsledkov žiaka, pri riešení výchovných problémov a problémov v sociálnych vzťahoch;

- v práci so žiakom uplatňuje (podľa konkrétnej potreby) individuálny prístup;
- v spolupráci so špeciálnym pedagógom
 - a/ rozvíja komunikačné schopnosti a zručnosti žiaka
 - b/ náležitú pozornosť venuje kompenzácii a reedukácii zraku
 - c/ kladie na žiaka primerané nároky – zohľadňuje limity dané zrakovým postihnutím, avšak neakceptuje neopodstatnené úľavy v práci
 - d/ vedie žiaka k aktívnemu prekonávaniu ťažkostí a prekážok, ktoré vyplývajú zo zrakového postihnutia.

Vo výchovno-vzdelávacom procese učiteľ zohľadňuje možné vlastnosti, resp. prejavy správania žiaka, ktoré bývajú dôsledkom zrakového postihnutia, najmä:

- absenciu, neúplnosť, prípadne skreslenie zrakových vnemov
- absenciu, neúplnosť, prípadne skreslenie zrakových predstáv
- zhoršenú kvalitu analyticko-syntetickej činnosti spätú s horšou rozlišovacou schopnosťou
- zníženú mieru koncentrácie pozornosti
- poruchy vnímania priestoru
- poruchy, resp. nedostatočnú úroveň čítania a písania
- poruchy vizuálno-motorickej koordinácie
- poruchy farebného videnia
- obmedzenia súvislej zrakovej práce
- obmedzenia v pohybe a fyzickej námahe
- neprimerané emocionálne reakcie
- neadekvátnu mimiku a gestikuláciu
- narušenie sociálnych vzťahov
- pomalšie pracovné tempo
- relatívne rýchlo sa dostavujúci pocit únavy

V triede učiteľ zabezpečí žiakovi so zrakovým postihnutím optimálne podmienky:

- umiestni žiaka v triede s ohľadom na jeho zrakové postihnutie. Na sedenie a prácu žiaka v triede je najvhodnejší špeciálny stolík vybavený nastaviteľnou matnou pracovnou plochou, u *slabozrakých* žiakov s individuálnym osvetlením (pri osvetlení miestnosti sa odborníci v závislosti na jednotlivých oftalmologických diagnózach pohybujú v rozmedzí od 120 až po 200 luxov a nie sú jednotní ani vo výbere zdroja osvetlenia) a priestorom na odkladanie

korekčných a kompenzačných pomôcok v strede v prvom rade pred tabuľou. Pre deti s *albinizmom* nie je vhodné umiestnenie pri okne;

- vedie žiaka k tomu, aby vedome dodržiaval odporúčania oftalmológa a požiadavky tyflohygieny;
- dbá na to, aby žiak využíval korekčnú a kompenzačnú techniku a naučil sa ju čím skôr sám obsluhovať a starať sa o ňu;
- umožní žiakovi počas vyučovacích hodín voľný prístup k tabuli a k demonštrovaným pomôckam. Pokiaľ je to potrebné a možné, umožní, aby sa žiak s pomôckou oboznámil aj hmatom, prípadne prostredníctvom ďalších zmyslov;
- učiteľ svoje gestá a mimiku, písanie na tabuľu, frontálne demonštrovanie pomôcok a pod. dopĺňa slovným komentárom;
- podľa možnosti spolupracuje so školským špeciálnym pedagógom priamo na vyučovacích hodinách.

Pre pochopenie a porozumenie preberaného učiva učiteľ:

- podľa potreby a v spolupráci so špeciálnym pedagógom zabezpečí prispôsobenie textu a grafického materiálu potrebám žiaka tak po obsahovej stránke (napr. nie je vhodné, aby žiak pracoval na úlohe, ktorej ťažisko spočíva len na vizuálnej skúsenosti), ako aj po stránke technického spracovania (prepis textu, jeho zväčšenie alebo zmenšenie, prípadne zvýraznenie, zvuková nahrávka a ďalšie potrebné úpravy textu, máp, ilustrácií a pod.);
- dôsledne dodržiava požiadavku konkretizácie preberaného učiva ;
- usiluje sa o komplexné využitie zmyslov žiaka;
- umožní, aby podľa potreby mohol na vyučovaní školský špeciálny pedagóg paralelne individuálne pracovať so žiakom;
- sústavne si priebežne overuje do akej miery porozumel žiak učivu;
- rešpektuje individuálne pracovné tempo žiaka;
- na prebudenie, resp. udržanie záujmu využíva kladnú motiváciu.

Kompenzačné pomôcky

Pri vstupe žiaka so zrakovým postihnutím na strednú školu je potrebné určiť, aké kompenzačné pomôcky bude žiak potrebovať a dohodnúť konkrétne podmienky ich používania (napr. vyhotovovanie zvukového záznamu na niektorých vyučovacích hodinách, používanie písacieho stroja, rozličných elektronických pomôcok a pod.)

Veľmi dôležité je, aby mali všetci učitelia, ktorí pracujú s integrovane vzdelávaným žiakom so zrakovým postihnutím, prehľad o tom, aké pomôcky žiak bežne používa.

Triedny učiteľ uvedie v individuálnom vzdelávacom programe, ktoré pomôcky žiak vo svojej práci potrebuje a v spolupráci s kolegami zabezpečí zrakovo postihnutému žiakovi potrebné podmienky na prevádzku a bezpečné uloženie kompenzačných pomôcok v jednotlivých učebniciach.

Vzhľadom na veľký počet a pomerne rýchly vývoj kompenzačných pomôcok neuvádzame ich zoznam a spôsob najčastejšieho používania. Bližšie informácie je možné, v prípade potreby, získať v príslušných špeciálnopedagogických poradniach. Základné informácie o možnostiach využívania techniky bežne používanej v práci škôl (osobný počítač, rozmnožovací stroj apod.) pre úpravu textov a ilustrácií pre slabozrakých sú dostupné v publikáciách :

Németh, O: Úprava a tvorba textov a ilustrácií pre zrakovo postihnutých. ŠPÚ 1997 (Schválilo MŠ SR rozhodnutím č. 317/97-153 dňa 4.9.1997)

Németh, O.: Slabozrakosť ako pedagogický problém. Sapientia 1999

4. Žiak so špecifickou poruchou učenia

Špecifické poruchy učenia predstavujú parciálne problémy v učení, ktoré sa prejavujú podpriemernými výkonmi najčastejšie v čítaní, písaní, pravopise, matematických operáciách, pričom sa primárne neodvodzujú od senzomotorického postihnutia, zníženej úrovne mentálnych schopností, emocionálneho narušenia, sociokultúrnych podmienok, či nevhodných alebo nedostatočných vzdelávacích postupov v škole. Ide o špecifické narušenia schopnosti učiť sa. Predpokladá sa, že sú spôsobené dysfunkciou centrálnej nervovej sústavy a môžu sa prejavovať po celý život.

U pedagógov bežných škôl sa ešte stále môžeme stretnúť s názorom, že pri včasnej odbornej intervencii žiak so špecifickou poruchou učenia už má mať na druhom stupni základnej školy poruchu odstránenú. Aj za uvedených okolností však najmä ťažšie formy špecifických porúch učenia pretrvávajú. Môže sa stať, že predovšetkým nadpriemerne inteligentní žiaci dokážu na základnej škole poruchu učenia do určitého stupňa kompenzovať. Vo výnimočných prípadoch preto dochádza k primárnej diagnostike až v období adolescencie alebo dokonca v dospelosti. Väčšinou ide o žiakov, ktorí si dokázali veľmi dobre osvojiť kompenzačné mechanizmy, takže im špecifická porucha učenia nespôsobuje až do určitého času vážnejšie problémy. Nedá sa teda povedať, že špecifické poruchy učenia sa viažu iba k určitému veku. Záleží na type a forme poruchy, na včasnej a správnej diagnostike, absolvovaní špeciálno-pedagogickej reedukácie a vhodnom prístupe školy a rodiny, či dôjde k rýchlej a celkovej kompenzácii tak, že v ďalších vekových obdobiach už porucha nebude ovplyvňovať výkon dieťaťa pri štúdiu a v živote vôbec. Ak sa porucha neodstráni, je potrebné vybudovať náhradné mechanizmy a naučiť sa "s nimi žiť".

Z uvedeného teda vyplýva, že ak chceme zabezpečiť rovnocenné podmienky na vzdelanie všetkým žiakom, je potrebné uvažovať o špecifikách vzdelávania žiakov s poruchami učenia aj na stredných školách.

Z hľadiska výchovno-vzdelávacieho procesu môžeme špecifické vývinové poruchy učenia definovať ako neschopnosť naučiť sa čítať, písať a počítať pomocou bežných vzdelávacích metód pri normálnej inteligencii a primeranej sociokultúrnej príležitosti. Majú svoje špecifiká v príčinách vzniku a tiež aj v prejavoch.

Aj keď sa tradične v odbornej literatúre aj poradenskej praxi zdôrazňovala ako typická diskrepancia medzi poruchou učenia (výkonom v čítaní, počítaní, písaní) a úrovňou intelektových schopností (priemerná až nadpriemerná úroveň), novšie odborníci pripúšťajú výskyt poruchy učenia súbežne s inými formami postihnutia - okrem zmyslového, narušeného sociálneho a emocionálneho vývinu - aj s mentálnou retardáciou. U študentov stredných škôl so špecifickou vývinovou poruchou učenia však predpokladáme intelektové schopnosti v norme. Poruchy učenia sa líšia z hľadiska rôznoodej etiológie mimointelektového charakteru, avšak na druhej strane zvyčajne významne negatívne ovplyvňujú rozvoj poznávacích schopností jedinca a sú vážnou prekážkou v procese osvojovania vedomostí. Žiaci s poruchami učenia majú často problémy v rôznych oblastiach osobnostného vývinu.

U špecifických porúch učenia môžu byť porušené funkcie percepčné (zrakové, sluchové), ďalej kognitívne (poznávacie), kedy je narušená napr. koncentrácia pozornosti, pamäť, myslenie, reč a matematické predstavy, funkcie motorické (pohybové), kedy je prítomná porucha jemnej a hrubej motoriky ruky, môže byť aj neobratnosť celého tela, ale môžu byť postihnuté aj očné pohyby alebo rečové orgány. Ďalej sa na vzniku porúch spolupodíela porucha motorickej koordinácie (súhry pohybov) a porucha rytmického cítenia. Pri poruche prepojenia poznávacích a motorických funkcií hovoríme o poruche senzomotorických funkcií, ktoré sú vlastne poruchami funkčnými. Dôsledkom nevhodného prístupu okolia, výchovných a vzdelávacích postupov bývajú problémy v emocionálnom a sociálnom vývine žiaka.

U žiakov so špecifickými poruchami učenia na stredných školách sú dôležitým faktorom aj odborné intervencie v predchádzajúcom období – ak bol vzdelávaný v špeciálnej škole, v špeciálnej triede, alebo bol integrovaným žiakom základnej školy a bola mu venovaná individuálna starostlivosť zo strany špeciálneho pedagóga, resp. navštevoval pedagogicko-psychologickú alebo špeciálnopedagogickú poradňu.

Špecifické poruchy učenia a pedagogická prax

Termín *špecifické poruchy učenia* je strešný, v rámci ktorého sa rozlišujú jednotlivé typy porúch, pričom najčastejšie sa vyskytujú:

- dyslexia (problémy s čítaním)
- dysortografia (problémy s chápaním a uplatňovaním pravidiel pravopisu)
- dysgrafia (problémy s písaním)
- dyskalkúlia (problémy s chápaním matematickej symboliky, s počítaním)
- podľa niektorých odborníkov sem patrí aj vývinová dysfázia (problémy s chápaním hovorenej reči, s vyjadrovaním sa a formulovaním vlastných myšlienok ap.)

Medzi zriedkavejšie sa vyskytujúce dysfunkcie patrí napr. dysmúzia (problémy s rozoznávaním tónov, melódií, spievaním ap.), dyspraxia (problémy pri vykonávaní účelových pohybov, neobratnosť), dyspinxia (porucha výtvarných schopností).

Uvedené delenie je teoretické, jednotlivé poruchy sa pomerne často vyskytujú vo vzájomnej kombinácii.

Dyslexia

je špecifická porucha čítania, ktorá vzniká väčšinou na podklade poruchy percepcie. Porušené je zrakové vnímanie, zrakové rozlišovanie napr. zrkadlových tvarov, drobných detailov, rozlišovanie figúr a pozadia, vnímanie farieb, časté sú problémy v koncentrácii pozornosti. Býva prítomná porucha pravo – ľavej a priestorovej orientácie . Žiak nedokáže analyzovať ani syntetizovať slová pomocou zraku alebo sluchu. Dyslexia sa prejavuje problémami v čítaní (pomalé, namáhavé, neplynulé čítanie s menším počtom chýb - tzv. pravohemisférové, alebo naopak rýchle, prekotné s veľkým počtom chýb, tzv. ľavohemisférové). Žiak má problémy s intonáciou a melódiou, nesprávne narába s dychom, opakuje začiatky slov, neudrží pozornosť v jednom riadku, preskakuje riadky, zle sa orientuje v texte. Dôsledkom sú ťažkosti s reprodukciou a vlastným pochopením textu. Žiak si vôbec nepamätá čo čítal, pretože sa veľmi sústredil na výkon čítania, čiže rozpoznávania písmen. V lepšom prípade je schopný reprodukovať text s pomocnými otázkami.

Špecifické chyby vyskytujúce sa pri čítaní :

- zámena písmen tvarovo a sluchovo podobných (statické inverzie: d-b-p, m-n, k-h)
- prehadzovanie slabík (kinetické inverzie)
- vynechávanie písmen, slabík, slov, viet

- pridávanie písmen, slabík, slov
- vynechávanie diakritických znamienok, alebo ich nesprávne používanie
- domýšľanie konca slov
- neschopnosť reprodukovať text

Všeobecne sa dyslexia prejavuje ako znížená schopnosť alebo neschopnosť učiť sa pomocou prečítania písaného textu a prelína sa do všetkých predmetov.

Dysortografia

Špecifická porucha pravopisu, ktorá vzniká na podklade poruchy sluchovej percie. Je charakteristická nedodržiavaním gramatických pravidiel v písomnom prejave. Jej konkrétne prejavy v školskej práci žiaka sú:

- nedodržovanie hraníc slov pri písaní (napr. spájanie slov vo vete);
- nesprávne delenie slov;
- nesprávne používanie i,í,y,ý. Aj keď žiak ovláda vybrané slová a gramatické pravidlá teoreticky, v praxi ich nedokáže aplikovať;
- vynechávanie alebo pridávanie písmen, slabík, slov v písomnom prejave;
- nepoužívanie, alebo nesprávne používanie diakritických znamienok.

Žiaci s dysortografiou majú zvyčajne najväčšie problémy vo vyučovaní materinského a väčšinou aj v cudzieho jazyka. Ťažkosti majú najmä pri písaní diktátov a slohových prác. Relatívne pomalé pracovné tempo pri prepisovaní textu je zapríčinené nedostatočným zautomatizovaním jednotlivých funkcií.

Dysgrafia

Špecifická porucha grafického prejavu, najmä písania. Vzniká na základe poruchy motoriky najmä jemnej, ale niekedy aj v kombinácii s poruchou hrubej motoriky, môže byť prítomná aj porucha motorickej koordinácie. Problémy môžu vznikáť pri nevyhranenej lateralite, pri precvičovaní ľaváka na praváka, čo sa môže prejaviť aj v neskoršom veku. Negatívny vplyv na úroveň písomného prejavu má aj nesprávne držanie písacieho náčinia, krčovitité držanie pera a pod. Výsledkom je jeho znížená kvalita, niekedy až nečitateľné písmo pre druhých a v najťažších prípadoch aj pre pisateľa. Okrem porušenia tvarov písma býva porušené tempo písania, ruka je rýchlo unaviteľná. Dysgrafia môže postihnúť aj výtvarný prejav. V matematike sa môže prejavovať zamieňaním poradia číslíc v číslach.

V školskej práci žiaka sa dysgrafia prejavuje aj:

- neschopnosťou zaznačiť si písomne učivo a poznámky využívať k vlastnému učeniu;

- pomalým pracovným tempom;
- neschopnosťou preukázať reálnu vedomostnú úroveň pri písomných previerkach .

Dyskalkúlia

Špecifická porucha matematických schopností je poruchou ovládania základných matematických operácií a nie pochopenia vyššej matematiky. Prejavuje sa neschopnosťou priradovať počet k číslici, nedostatočnými matematickými predstavami, neschopnosťou v priestorovej orientácii pri práci s číslami a aj v geometrii.

Typy dyskalkúlie :

- praktografická (porucha matematickej manipulácie s konkrétnymi predmetmi, nakreslenými bodmi, symbolmi);
- verbálna (problémy pri označovaní počtu, operačných znakov a matematických úkonov);
- lexická (neschopnosť čítať matematické symboly);
- grafická (neschopnosť písať matematické znaky, žiak píše čísla v opačnom poradí, nepíše nuly a pod.);
- operačná (zamieňanie si matematických operácií. Patria sem symptómy, ktoré súvisia s nedostatočným osvojením si násobilky, pomáhajúce si sčítaním na prstoch);
- ideognostická (týka sa neschopnosti chápať matematické vzťahy, postihnutý jedinec nedokáže napr. rozložiť číslo, nedokáže riešiť slovné úlohy).

Vo vyučovacom procese má žiak ťažkosti pracovať s matematickými pojmami, či s matematickými operáciami.

Vývinová dysfázia

Týmto pojmom sa označuje špecificky narušený vývin reči, ktorý sa v mladšom veku niekedy prejavuje artikulačnou poruchou v reči, veľmi slabou slovnou zásobou , neschopnosťou priradovať k predmetom pomenovania, ťažkosťami v porozumení hovorenej reči , pri formulovaní vlastných myšlienok pri rozprávaní ap. Vo vyššom veku pretrváva len zriedka v takej miere, aby znemožňovala vzdelávanie.

Pretrvávajúce špecifické poruchy učenia na strednej škole môžu a nemusia žiakovi robiť problémy. Pri diagnostikovaní a následných reedukačných postupoch ide o to, aby boli u žiaka odstránené poruchy brániace mu vzdelávať sa v primeranom type školy bez pomoci. Ak sa to nedarí, je potrebné nájsť optimálny spôsob učenia. Jednotlivé postupy, ktorými žiak pracoval na základnej škole nemusia byť zautomatizované a je potrebné neustále sa nimi zaoberať, precvičovať ich.

Špecifické poruchy učenia bývajú previazané s vývinovými poruchami správania. Ide o širokú škálu prejavov, pričom nemusí byť vždy jednoznačne jasné, či sú dôsledkom napr. dyslektických ťažkostí, alebo sú primárnymi symptómami. V tejto súvislosti zo širokého spektra porúch správania spomenieme syndróm ADD a ADHD.

V minulosti používané termíny percepčno-motorická porucha, resp. ľahká mozgová dysfunkcia (LMD), či ľahká mozgová encefalopatia (LME) dnes nahradili termíny prebrané z anglickej literatúry:

- ADD – (Attention Deficit Disorder) porucha pozornosti;
- ADHD – (Attention Deficit/Hyperactivity Disorder) porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou.

Predpokladá sa, že asi u 1/3 detí so syndrómom ADD či ADHD sa prejavujú aj špecifické poruchy učenia.

Vzťahuje sa na žiakov s poruchami v učení či správaní, ktoré sa môžu prejavovať rôznymi kombináciami nedostatkov vo vnímaní, pozornosti, pamäti, v tvorení pojmov, v reči, v kontrole motoriky a v agresívnom správaní. Systematickou pohybovou reedukáciou a vo vyššom veku dokáže žiak svoju hyperaktivitu kompenzovať napríklad športom.

Niekedy sa môžu k špecifickým poruchám učenia pridružiť ako sekundárne problémy v psychickom vývine vyplývajúce z uvedomovania si poruchy. Osobitne to platí u žiakov s poruchami učenia na báze ADD, ADHD, kde môžu byť prítomné poruchy emotivity, úzkostné stavy, neistota, znížené sebahodnotenie, nesústredenosť, psychosomatické problémy až neurózy. V rámci obranných reakcií sa môže vyskytnúť unikanie do sveta fantázie, klamstvá. Tieto problémy je možné eliminovať alebo zmierniť vhodným pedagogickým prístupom. Odporúča sa spolupráca s psychológom, resp. špeciálnym pedagógom.

Všeobecné odporúčania pre postup učiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese

Vo výchovno-vzdelávacom procese žiaka so špecifickými poruchami učenia učiteľ spolupracuje so špeciálnym pedagógom, podľa potreby s ďalšími členmi odborného tímu a s rodičmi žiaka.

Vo výchovno-vzdelávacom procese :

- dôsledne sa oboznámi s dokumentáciou, s diagnózou a prognózou žiaka so špecifickou

poruchou učenia a zohľadňuje z toho vyplývajúce jeho špeciálne výchovno - vzdelávacie potreby;

- aktívne pôsobí tak, aby samotný žiak, spolužiaci, ich rodičia a ďalší učitelia realisticky akceptovali špecifickú poruchu učenia a z toho vyplývajúce dôsledky vo vyučovacom procese; poskytuje žiakovi psychickú podporu, vedie žiaka k prekonávaniu ťažkostí spojených s jeho postihnutím;
- nadväzuje na reedukačnú činnosť, ktorá sa realizovala v priebehu vzdelávania na základnej škole (ak nebola ukončená);
- pravidelne sleduje výsledky žiaka, stav jeho postihnutia a oboznamuje s nimi vyučujúcich;
- vychádzajúc z individuálnych schopností žiaka podporuje jeho sebarealizáciu, sebauvedomenie a sebadôveru;
- zabezpečuje kontakt so zariadením špeciálno-pedagogického poradenstva, alebo s pedagogicko-psychologickou poradňou;
- podľa možnosti a v potrebnom rozsahu spolupracuje so školským špeciálnym pedagógom pri vypracovávaní individuálneho vzdelávacieho plánu, pri príprave na vyučovaciu hodinu ako aj priamo na vyučovaní v triede, pri hodnotení učebných výsledkov žiaka, pri riešení výchovných problémov a problémov v sociálnych vzťahoch;
- v spolupráci so špeciálnym pedagógom:
 - a/ rozvíja komunikačné schopnosti a zručnosti žiaka
 - b/ kladie na žiaka primerané nároky – zohľadňuje limity dané postihnutím, avšak neakceptuje neopodstatnené úľavy v práci; nevyzýva žiaka k takým činnostiam, v ktorých z hľadiska svojej poruchy nemôže podávať optimálny výkon
 - d/ vedie žiaka k aktívnemu prekonávaniu ťažkostí a prekážok, ktoré vyplývajú z jeho postihnutia.

Vo výchovno-vzdelávacom procese učiteľ zohľadňuje možné vlastnosti, resp. prejavy správania žiaka, ktoré bývajú dôsledkom poruchy učenia, najmä:

- zníženú schopnosť učiť sa z písaného textu
- zníženú úroveň písomného prejavu a estetickej úpravy písomnej práce
- výskyt pravopisných chýb v jeho texte
- zníženú schopnosť matematického myslenia
- potrebu individuálneho pracovného tempa
- poruchy vizuálnej a motorickej koordinácie
- poruchy koncentrácie pozornosti
- poruchy emocionálneho vývinu, neistotu, úzkostné stavy, psychosomatické problémy vyplývajúce z postihnutia

- relatívne rýchlo sa dostavujúci pocit únavy

V triede učiteľ zabezpečí žiakovi so špecifickou poruchou učenia optimálne podmienky :

- umiestni ho na miesto, kde nie je rušený spolužiakmi;
- dbá , aby žiak využíval kompenzačné pomôcky;
- podľa potreby zabezpečuje pomoc školského špeciálneho pedagóga a umožní mu počas hodiny s ním pracovať.

Na vyučovaní učiteľ podľa potreby aplikuje špecifické postupy:

- berie ohľad na pomalšie pracovné tempo žiaka;
- zabezpečí pre žiaka zaznamenanie poznámok (pripraví ich sám, alebo poverí spolužiaka písať dvojmo, akustický záznam);
- u dysortografika nevyžaduje písanie diktátov, úroveň vedomostí hodnotí pomocou doplňovacích cvičení zameraných na preberané učivo;
- opravy textov robí spoločne so žiakom;
- žiakovi pre uľahčenie udržania vedomostí pomáha urobiť vo vedomostiach systém, vyberať z učiva podstatné informácie;
- častejšie žiaka na hodinách oslovuje, púta jeho pozornosť a kontroluje pochopenie učiva;
- dohodne sa so žiakom na postupoch, ktoré mu uľahčia prístup k vedomostiam, ale neznižuje mu rozsah základného učiva (napr. možnosť písania tlačeným písmom);
- nabáda žiaka k samostatnosti v reedukačných cvičeniach.

Čo môže pomôcť žiakovi s dyslexiou

- predčítavanie textu
- podčiarkovanie, zvýrazňovanie podstatného v texte
- hlasné predriekanie
- vypracovanie osnovy
- vyjadrenie obsahu obrázkom
- zaznamenanie textu na diktafón
- rozdelenie si učebného textu pri štúdiu na kratšie úseky
- vypracovanie konspektu (zápis podstatného z toho, čo sa práve naučil, stačí v bodoch)

Odporúčané kompenzačné pomôcky

- počítač
- diktafón (žiak ho môže používať po dohode s vyučujúcim pri vysvetľovaní nového učiva)
- magnetofón pri nahrávaní učiva pri domácej príprave

- pravidlá slovenského pravopisu, matematické, fyzikálne, chemické tabuľky, atlasy rôzne gramatické tabuľky (žiak ich môže mať k dispozícii kedykoľvek počas vyučovacej hodiny)
- kalkulačka
- názorné pomôcky

III. Prijímacie skúšky žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Prijímanie uchádzačov so základným vzdelaním na štúdium sa realizuje v súlade s ustanovením § 19 Zákona č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl v znení neskorších predpisov , pričom podrobnosti ustanovuje Vyhláška č. 145/1996 Z. z.

O prijatí žiaka so zdravotným postihnutím na strednú školu rozhoduje riaditeľ (-ka) na základe návrhu tímu odborných pracovníkov, ktorý tvoria podľa potreby v individuálnych prípadoch :

- školský špeciálny pedagóg (zamestnanec školy alebo špeciálnopedagogickej poradne)
- učiteľ strednej školy
- majster odborného výcviku
- školský psychológ (resp. psychológ z príslušnej pedagogicko-psychologickej poradne)
- výchovný poradca
- lekár, zdravotná sestra, rehabilitačná sestra
- logopéd
- zákonný zástupca žiaka

Pracovník školy, zodpovedný za riadenie a koordináciu špeciálnopedagogickej starostlivosti (školský špeciálny pedagóg, triedny učiteľ) nadviaže kontakt s každým žiakom so zdravotným postihnutím, ktorý si podá prihlášku na strednú školu, ako aj s jeho rodičmi.

Rodičov a žiaka je potrebné dopredu informovať o tom , že podmienky prijímacej skúšky môžu byť podľa potreby upravené vzhľadom na zdravotné postihnutie žiaka.

Prvé stretnutie, resp. viacero stretnutí sa odporúča realizovať ešte pred prijímacími skúškami s vybranými odborníkmi tímu podľa potreby za účelom :

- dôkladného oboznámenia sa so zdravotným stavom žiaka, jeho doterajšími učebnými výsledkami, v prípade potreby aj diagnostického vyšetrenia;
- poradenstva pri výbere učebného, alebo študijného odboru;
- podania informácií o charaktere a obsahu štúdia vo vybranom učebnom alebo študijnom odbore, možnosti uplatnenia v praxi, potrebných poznatkov a zručností ako predpokladov úspešného zvládnutia prijímacej skúšky;
- posúdenia vybraného odboru z hľadiska študijnej a technickej náročnosti, zdravotného postihnutia žiaka, možnosti alternatívnych riešení;
- žiakovej návštevy SOU alebo SOŠ , oboznámenia sa s prostredím, prípadných návrhov na úpravu prostredia školy, triedy, dielne ;
- informácie o odporúčanej literatúre k príprave na prijímacie skúšky;
- predbežného stanovenia potrebného rozsahu špeciálnopedagogickej starostlivosti.

Ešte pred prijímacími skúškami v rámci prvých stretnutí so špeciálnym pedagógom, triednym učiteľom, prípadne ďalšími členmi odborného tímu, sa odporúča aplikovať orientačný test s cieľom posúdiť schopnosti a zručnosti žiaka, a to v každom prípade, ak postihnutie môže ovplyvniť úroveň požadovaných zručností, ktoré si má žiak osvojiť v danom učebnom alebo študijnom odbore. Test by mal obsahovať pripravenú škálu manuálnych činností, zručností, ktoré sú potrebné pre zvládnutie pracovnej náplne v rámci odborného výcviku a následne pracovného procesu. Pracovný test posúdia členovia odborného tímu .Výsledok prediskutuje riaditeľ alebo ním poverený pracovník aj so zákonným zástupcom žiaka a zároveň predloží návrh na vhodný učebný alebo študijný odbor pre , resp. vysvetlí podmienky, za ktorých je predpoklad, že žiak školu úspešne absolvuje.

Žiaka so zdravotným postihnutím je možno prijať do učebného odboru aj s tým, že nebude vykonávať niektoré práce vzhľadom k zdravotnej spôsobilosti (za podmienky, že profil absolventa učebného alebo študijného odboru dovoľuje vypustiť niektoré činnosti).

Vo všetkých prípadoch je potrebná úzka spolupráca so zákonnými zástupcami žiaka.

Vo všetkých sporných prípadoch, keď si pracovníci strednej školy nie sú istí v posúdení schopností a zručností žiaka s ohľadom na niektorý učebný alebo študijný odbor, sa odporúčajú **konzultácie s odborníkmi špecializovaných pracovísk:**

- špeciálnopedagogická poradňa, prípadne detské integračné centrum
- pedagogicko-psychologická poradňa
- špeciálne stredné školy (gymnázium, SOU, SOŠ pre telesne, sluchovo a zrakovo postihnutú mládež:).
- Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou
- Podporné centrum pre zrakovo postihnutých študentov

Zoznam zariadení špeciálnopedagogického poradenstva uvádza Adresár zariadení špeciálnopedagogického poradenstva v Slovenskej republike na rok 2002, vydal Štátny pedagogický ústav v Bratislave, 2002;

Zoznam špeciálnych stredných škôl a ďalších uvedených inštitúcií obsahuje príloha 1.

Modifikácia podmienok realizácie prijímacej skúšky s ohľadom na zdravotné postihnutie žiaka

Vzhľadom na typ a stupeň zdravotného postihnutia žiaka sa odporúča v jednotlivých prípadoch modifikovať podmienky prijímacej skúšky po technickej stránke tak, aby bolo žiakovi umožnené preukázať reálnu úroveň vedomostí a zručností. Cieľom je zabezpečiť, aby žiak so zdravotným postihnutím nebol v porovnaní so svojimi nepostihnutými rovesníkmi diskriminovaný. Naopak, zámerom modifikácie podmienok prijímacej skúšky rozhodne nie je zvýhodnenie žiaka so zdravotným postihnutím oproti nepostihnutým žiakom. Úprava technickej stránky prijímacej skúšky sa realizuje individuálne, v potrebnej miere, na základe poznania zdravotného stavu a po posúdení špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb žiaka odbornými pracovníkmi. Podľa typu a stupňa zdravotného postihnutia je možné robiť nasledovné úpravy:

Žiak s telesným postihnutím

- Predĺžiť čas na vypracovanie zadanej úlohy alebo testu (nehodnotiť rýchlosť v písaní, ale preukázané vedomosti);
- ak je súčasťou skúšky diktát, umožniť žiakovi ho písať formou doplňovania do už predtlačeneného textu;
- zabezpečiť pomoc asistenta (nezávislá osoba) na prácu s textom;
- v prípade práce s asistentom zabezpečiť samostatnú miestnosť;
- rozložiť skúšku na viac dní (skúšku z teoretických vedomostí a skúšku z praktických zručností).

Žiak so sluchovým postihnutím

- Nahradiť ústnu skúšku písomnou;
- zabezpečiť tlmočníka do posunkovej reči;
- nahradiť skupinovú / hromadnú skúšku individuálnou;
- jasne a jednoznačne formulovať otázky / úlohy;
- presvedčiť sa, že žiak otázkam porozumel;
- uprednostniť písomné zadanie úloh;
- uprednostniť písomné odpovede;

- predĺžiť čas na vypracovanie zadanej úlohy alebo testu.
- vynechať diktát

Žiak so zrakovým postihnutím

- Zabezpečiť vhodný formát zadania (zväčšené písmo, bodové písmo, elektronická forma, zvuková forma);
- jasne a jednoznačne formulovať otázky / úlohy (členenie do odstavcov, začiatok textu od ľavého kraja);
- presvedčiť sa, že žiak otázkam porozumel;
- zabezpečiť samostatnú miestnosť;
- zabezpečiť pomoc asistenta na prácu s textom.;
- predĺžiť čas na vypracovanie zadanej úlohy (nehodnotiť rýchlosť v písaní, ale preukázané vedomosti). Umožniť používať špeciálne technické vybavenie;
- rozložiť skúšku na viac dní (skúšku z teoretických vedomostí a skúšku z praktických zručností).

Žiak so špecifickou poruchou učenia

- Nahradiť písomnú skúšku takou formou skúšky, ktorá by neskresľovala jeho vedomosti a zručnosti (napr. vynechať diktát, v prípade, že sa nedohovorí ústna forma, použiť na preskúšanie vedomostí test);
- v prípade nutnosti skúšky textovou formou, prečítať žiakovi zadanie a presvedčiť sa, či pochopil otázku;
- predĺžiť čas na vypracovanie písomnej časti skúšky;
- pri prijímacích skúškach umožniť používať kompenzačné pomôcky.

IV. Metodické pokyny k vyučovaniu a hodnoteniu učebných výsledkov žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Za zabezpečenie špecifických podmienok pre vykonanie prijímacej skúšky a za vytvorenie prostredia pre vzdelávanie žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na bežnej strednej škole je zodpovedný riaditeľ (-ka) školy. Za realizáciu špeciálnopedagogickej starostlivosti v konkrétnych prípadoch je zodpovedný školský špeciálny pedagóg, resp. triedny učiteľ v spolupráci so všetkými členmi odborného tímu.

V celom výchovno-vzdelávacom procese odporúčame vychádzať z filozofie integračného procesu, t.j. uplatňovať altruizmus, toleranciu, solidaritu, vzájomnú pomoc a partnerstvo všetkých žiakov. U žiakov podporovať aktivitu, subjektívne vyrovnanie sa so zdravotným postihnutím, primeranú asertivitu, sebavedomie, nadväzovanie sociálnych vzťahov s ostatnými spolužiakmi a zapájanie sa do sociálneho života triedy a školy. Vo vyučovacom procese rešpektovať špeciálnopedagogické zásady vzdelávania žiaka so zdravotným postihnutím - aplikovať špecifické postupy a metódy zohľadňujúc charakter a stupeň postihnutia a zároveň zbytočne neoslobodzovať od činností, ktoré môže postupne zvládnuť cvičením, použitím kompenzačných alebo učebných pomôcok.

V procese priebežného hodnotenia učebných výsledkov na vyučovaní odporúčame voliť také postupy, aby forma odpovede bola pre žiaka najvhodnejšia s ohľadom na druh a stupeň zdravotného postihnutia, podobne ako pri prijímacích pohovoroch.

Pre každého žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je potrebné vypracovať individuálny výchovno-vzdelávací plán, v ktorom sa určí špeciálnopedagogická starostlivosť v primeranej miere v jednotlivých prípadoch. Ak aj za takýchto podmienok sa ukazuje, že žiak nebude schopný zvládnuť učebný alebo študijný odbor v plnom rozsahu, odporúčame posúdenie aktuálneho problému odborným tímom, ktorý navrhne v jeho ďalšom vzdelávaní niektorú z alternatív:

- úprava individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu

- návrh na zaradenie do iného vhodného učebného alebo študijného odboru;
- návrh na preradenie do špeciálnej strednej školy.

V prípade akýchkoľvek ťažkostí vo výchove a vzdelávaní žiaka so zdravotným postihnutím aktuálny problém posudzuje odborný tím a navrhuje ďalší postup riaditeľovi školy.

Každé navrhované riešenie je potrebné prediskutovať so zákonným zástupcom žiaka (rodičia).

O ďalšom postupe vo vzdelávaní žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami rozhodne riaditeľ po porade s členmi odborného tímu a so zákonným zástupcom žiaka.

Integrované vzdelávanie žiaka s telesným postihnutím:

Nie každý učebný odbor (napríklad v stavebníctve) vzhľadom na svoje zameranie a náročnosť umožňuje integrovanú výučbu a praktickú odbornú prípravu žiakov s telesným postihnutím.

Metodické pokyny v základných pedagogických dokumentoch (učebných osnovách) k akceptovateľným učebným a študijným odborom umožňujú integrovanú výučbu uchádzačov s telesným postihnutím, v niektorých prípadoch aj uchádzačov s ťažším telesným postihnutím. Prípustný stupeň zdravotného postihnutia uvedený v základných pedagogických dokumentoch (v učebných osnovách) v bode " zdravotné požiadavky na uchádzača" je potrebné chápať len informatívne a vychádzať z individuálneho posúdenia každého žiaka s prihliadnutím k odporúčanému postupu pri prijímacích skúškach. Všetky ostatné súčasti učebného dokumentu učebného alebo študijného odboru, ku ktorým sa tento dodatok nevyjadruje, zostávajú v platnosti i pri integrovanom vyučovaní žiakov so zdravotným postihnutím.

Pre vytvorenie vhodného prostredia pre vstup a začlenenie žiaka najmä s ťažkým telesným postihnutím je potrebná príprava pedagóga a následne aj celej triedy do ktorej bude tento žiak začlenený. Učiteľom a majstrom odborného výcviku odporúčame využívať odbornú literatúru, ktorá im môže pomôcť nahliadnuť do problematiky výchovy a vzdelávania žiakov s telesným postihnutím.

Zdravotné požiadavky na žiaka

V prípade úpravy prostredia školy a pracoviska pre odborný výcvik (odstránenie architektonických bariér), za podmienok využívania kompenzačných pomôcok, zariadenia triedy špeciálnym nábytkom (lavica ap.) je možné prijať na štúdium v učebných a študijných odboroch podľa ich zamerania a náročnosti aj uchádzačov s ťažším postihnutím (napr. tzv.

vozičkari) než uvádza pôvodný dokument jednotlivých učebných odborov. Vo všetkých prípadoch je potrebné individuálne posúdiť možnosti a schopnosti uchádzača tímom odborníkov v spolupráci so zákonným zástupcom žiaka.

Ostatne zdravotné požiadavky platia rovnako ako aj pre zdravého žiaka.

Požiadavky na bezpečnosť a ochranu pri práci a hygienu práce

Odporúčame úzku spoluprácu majstra odborného výcviku s odborným lekárom a špeciálnym pedagógom v otázkach nepreťažovania organizmu jednostranným zaťažením. Ďalej je potreba zabezpečiť a upraviť pracovný priestor vzhľadom k telesnému postihnutiu žiaka. Všetkým pedagógom, ktorí sa zúčastňujú učebného procesu, je potrebné podať základnú informáciu o charaktere postihnutia v konkrétnom prípade a dbať na ohľaduplnosť všetkých žiakov k žiakovi s telesným postihnutím. Škola musí umožniť tomuto žiakovi v rámci prevencie zdravia liečebnú, sociálnu a pracovnú rehabilitáciu. Žiak by sa mal primerane zaťažovať, naučiť sa zvládať niektoré preňho náročnejšie činnosti postupne, cvikom, s využitím špeciálnych pomôcok.

Učebný plán a učebné osnovy

Odporúčame zapojiť žiaka s telesným postihnutím do všetkých predmetov učebného alebo študijného odboru za podmienok zabezpečenia špeciálnopedagogickej starostlivosti v primeranej miere. V predmetoch, v ktorých by telesné postihnutie neumožňovalo plnenie úloh stanovených učebnými osnovami, je potrebné hľadať alternatívne riešenie zamestnania. Vo väčšine prípadov nie je potrebné vylučovať týchto žiakov ani z telesnej výchovy ale zabezpečiť pre nich hodiny zdravotnej telesnej výchovy, resp. ich zapojiť do vykonávania pomocných funkcií v niektorých športoch (napr. ako rozhodca, časomerač, a pod.). Pri aplikácii individuálneho rehabilitačného plánu odporúčame spolupracovať s odborníkmi v oblasti rehabilitácie. Títo odborníci pracujú v zariadeniach špeciálnopedagogického poradenstva, v stredných špeciálnych školách pre mládež s telesným postihnutím, na Zväze pre telesne postihnutých v SR a iných pracoviskách, ktoré sa odborne zaoberajú problematikou telesne postihnutých.

V odbornom výcviku je vhodné maximálne umožniť realizáciu jednotlivých pracovných postupov pomocou funkčnej úpravy pracoviska a aplikácie kompenzačných pomôcok podľa potreby žiaka s telesným postihnutím. Pre absolvovanie odborného výcviku je potrebné upraviť pracovné pomôcky tak, aby žiak s telesným postihnutím mohol realizovať pracovný úkon (nástavce a i.), pri úprave pracoviska ponechať väčší priestor pre pohyb. Vedľa kompenzačných pomôcok, ktoré žiak s telesným postihnutím získal prostredníctvom zdravotnej starostlivosti je veľa iných, ktoré sú výsledkom vynaliezavosti učiteľa, majstra

odborného výcviku, rodiča, prípadne samotného žiaka. Ide o individuálnu výrobu pomôcok, ktoré pomáhajú zmierňovať a nahradzovať obmedzené funkcie ako dôsledok telesného postihnutia.

V priebehu odborného výcviku je vhodné už pri inštrukčii overovať individuálne zručnosti a schopnosť zvládnuť osvojované pracovné operácie u žiaka s telesným postihnutím, hlavne v prípade práce so strojom. V priebehu odborného výcviku sa odporúča s ohľadom na druh a stupeň zdravotného postihnutia rešpektovať žiakovo individuálne pracovné tempo.

Žiak sa môže zúčastňovať individuálnych rehabilitačných cvičení.

V prípade ťažšieho telesného postihnutia, pri ktorom žiak nie je schopný zvládnuť všetky požadované činnosti ani za použitia špeciálnopedagogických postupov a kompenzačných pomôcok, je možné zvážiť možnosť realizácie časti osnov praktickej výučby a následného pracovného procesu.

Hodnotenie a klasifikácia

Pravidlá hodnotenia a klasifikácie žiakov s telesným postihnutím sa v podstate zhodujú s pravidlami pre intaktných žiakov, ktoré sú stanovené Ministerstvom školstva záväzným predpisom. Forma skúšania zohľadňuje telesné postihnutie žiaka, pričom musí zodpovedať podmienkam vzdelávania ako sú stanovené v individuálnom výchovno-vzdelávacom programe žiaka. V individuálnych prípadoch je možné podľa potreby predĺžiť zvyčajný čas na písomnú alebo ústnu skúšku (odpoveď), pri písomnej forme použiť počítač alebo služby asistenta žiaka.

Každú modifikáciu podmienok hodnotenia učebných výsledkov a klasifikácie žiaka s telesným postihnutím je potrebné konzultovať so školským špeciálnym pedagógom – somatopédom alebo pracovníkmi špeciálnopedagogického poradenského zariadenia.

Integrované vzdelávanie žiaka so sluchovým postihnutím

Ak škola zabezpečí primerané podmienky, vhodne zvolený študijný alebo učebný odbor môže zvládnuť aj žiak s ťažším sluchovým postihnutím.

Pre vytvorenie vhodného prostredia pre vstup a začlenenie žiaka najmä s ťažkým sluchovým postihnutím je potrebná príprava pedagóga a následne aj celej triedy do ktorej bude tento žiak začlenený.

Pri vzdelávaní žiakov so sluchovým postihnutím je potrebné prihliadať ku skutočnosti, že učebná doba v špeciálnych stredných odborných školách trvá 4 – 5 rokov. K dĺžke učebnej doby sa dospelo na základe dlhoročných skúsenosti so schopnosťou vnímania žiakov so sluchovým postihnutím. Preto sa odporúča voliť pomalý postup pri

výklade nového učiva a čo je najpodstatnejšie, používať na doplnenie výkladu posunkovú reč. Z toho vyplýva, že vyučovanie toho istého učebného celku si najmä u žiaka s ťažkým sluchovým postihnutím vyžaduje viac času, resp. použitie špecifických vyučovacích metód. Najmä vyučovanie odborných predmetov obsahuje pre žiaka so sluchovým postihnutím veľa neznámych, nových pojmov a termínov. Aplikácia špecifických metód (aj posunkového jazyka), resp. zabezpečenie ďalšieho vyučovania je náplňou práce špeciálneho pedagóga - surdopéda.

Pri vyučovaní v posunkovom jazyku je postup približne rovnaký ako u ostatných (zdravých) žiakov. Nie každý žiak so sluchovým postihnutím však ovláda posunkový jazyk. V tomto prípade sa odporúča použitie viacerých vhodných komunikačných foriem (hovorená reč, písaná reč, prirodzené posunky, odzeranie).

Zdravotné požiadavky na žiaka

Vhodnosť daného učebného alebo študijného odboru je potrebné posúdiť vždy individuálne s ohľadom na učebné predpoklady konkrétneho žiaka so sluchovým postihnutím. Niektoré učebné alebo študijné odbory môžu byť vhodné po špecifických úpravách výchovno-vzdelávacieho procesu.

Ostatné zdravotné požiadavky platia rovnako ako pre zdravého žiaka.

Požiadavky na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci a hygienu práce

Dôležité je si uvedomiť, že sluchová orientácia je u žiakov so sluchovým postihnutím nahradzovaná zrakom. I keď pri práci na strojoch je potrebné používať v čo najväčšej miere kompenzačné pomôcky, predsa otázky bezpečnosti práce sú veľmi dôležité a sú neoddeliteľnou súčasťou teoretického a praktického vyučovania.

Pri odbornom výcviku je potrebný priamy dozor, ktorý si vyžaduje trvalú prítomnosť osoby poverenej vedením praktického vyučovania tak, aby táto osoba mohla zrakom obsiahnuť celé pracovisko a bezprostredne zasiahnuť v prípade porušenia bezpečnostných predpisov. Pokiaľ nejde o jednoznačne kontraindikovaný učebný alebo študijný odbor , mnohé z nich sú vhodné aj pre žiakov so sluchovým postihnutím s tým, že stroje musia byť upravené (napr. zapnutie a vypnutie stroja svetelnou signalizáciou). Pokiaľ žiak so sluchovým postihnutím netrpí iným (pridruženým) zdravotným postihnutím, zvláda práce na strojoch veľmi dobre.

Učebný plán a učebné osnovy

Pri realizácii integrovaného štúdia je potrebné brať do úvahy, že žiaci s ťažkým sluchovým postihnutím majú redukované učebné plány a osnovy už na základnej škole. V

jednotlivých prípadoch preto odporúčame špecifické hodiny na doučenie chýbajúcich tematických celkov pre daný učebný odbor.

Vo vyučovaní cudzích jazykov je v niektorých prípadoch, najmä u žiakov s ťažším sluchovým postihnutím, vhodné modifikovať učebné ciele a obsah a zamerať sa na čítanie s porozumením.

Hodnotenie a klasifikácia

U žiaka so sluchovým postihnutím sa odporúča využívať všetky formy skúšania. Učebné výsledky sa hodnotia s ohľadom na druh a stupeň postihnutia. Hodnotia sa predovšetkým vecné poznatky a praktické zručnosti, nie úroveň jazykového prejavu. Diktáty sa hodnotia slovné, pričom učiteľ so žiakom spolupracuje. Na predmete cudzí jazyk si učiteľ nehodnotí počúvanie s porozumením a ústny prejav.

V prípade, že nepočujúci žiak sa vzdeláva s použitím posunkovej reči (§ 4 písm. b Zákona Národnej Rady Slovenskej republiky č. 149/1995 Z.z. o posunkovej reči nepočujúcich osôb) môže žiak odpovedať v posunkovej reči. Učebné výsledky vyjadrené v posunkovej reči sa hodnotia tak ako učebné výsledky vyjadrené v slovenskom jazyku. Ak skúšajúci učiteľ neovláda posunkovú reč je potrebné zabezpečiť asistenta – tlmočníka posunkovej reči.

Integrované vzdelávanie žiaka so zrakovým postihnutím

Zdravotné požiadavky na žiaka

Za predpokladu adekvátnej úpravy prostredia (napr. špeciálny stolík, individuálne osvetlenie, vybavenie optimálnou kompenzačnou technikou a pod.) a po konzultácii s príslušnými odborníkmi zariadenia špeciálnopedagogického poradenstva, resp. ošetrojúcim očným lekárom, je možné prijať na štúdium v učebných a študijných odboroch podľa ich zamerania a náročnosti aj uchádzačov s tzv. ťažším postihnutím.

Ostatné zdravotné požiadavky platia rovnako ako aj pre zdravého žiaka.

Požiadavky na bezpečnosť a ochranu pri práci a hygienu práce

Základným predpokladom efektívnej a úspešnej realizácie požiadaviek na bezpečnosť, ochranu pri práci a hygienu práce je, aby sa všetci pedagogickí pracovníci školy, ktorí sa bezprostredne podieľajú na výchove a vzdelávaní žiaka so zrakovým postihnutím dôkladne oboznámili s diagnózou očného lekára a praktickými dôsledkami diagnózy na školskú prácu žiaka. Zároveň je nevyhnutné, aby dôsledne dodržiavali príslušné

pokyny očnému lekárovi, resp. odbornému pracovníkovi zariadenia špeciálnopedagogického poradenstva.

V rovine praktických činností je z pohľadu bezpečnosti, ochrany pri práci a hygieny práce dôležité, aby žiak so zrakovým postihnutím:

- bol dokonale oboznámený s prostredím, v ktorom sa bude pohybovať a pracovať;
- bol vopred oboznámený so všetkými úpravami prostredia (napr. premiestnenie nábytku, stavebné úpravy a pod. ;
- (čiastočne vidiaci a slabozraký) mal vhodne osvetlené svoje pracovisko;
- mohol v plnom rozsahu používať kompenzačné pomôcky .

Prípadné nejasnosti odporúčame konzultovať s pracovníkmi zariadení špeciálnopedagogického poradenstva.

Učebný plán a učebné osnovy

Vo všeobecnej rovine odporúčame, aby žiak so zrakovým postihnutím plnil vo všetkých predmetoch učebného alebo študijného odboru požiadavky v súlade so stanovenými učebnými plánmi a učebnými osnovami. Nevhodná redukcia učiva utvára segregáciu v rámci integrácie a v konečnom dôsledku " ochudobňuje " vedomostnú úroveň žiaka so zrakovým postihnutím. V mnohých prípadoch nie je vhodné redukovať požiadavky, ale efektívne uplatniť niektoré zo špeciálnopedagogických metód a foriem práce. Prípadnú modifikáciu učebného obsahu navrhnutú odborným tímom pracovníkov (špeciálny pedagóg, učiteľ, psychológ atď.) a schválenú riaditeľom školy, je potrebné zaznačiť do individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu žiaka. Pred každou úpravou učiva je potrebné mať na zreteli skutočnosť, že žiaci škôl pre zrakovo postihnutých plnia požiadavky učebných osnov v plnom rozsahu.

V individuálnom výchovno-vzdelávacom pláne je potrebné uviesť tiež všetky špeciálne podmienky (úprava prostredia, textov a ilustrácií, používanie tyflotechniky, ap.), ktoré sú pre žiaka so zrakovým postihnutím nevyhnutné ak má zvládnuť ciele a úlohy stanovené učebnými osnovami.

Hodnotenie a klasifikácia

Pravidlá hodnotenia a klasifikácie žiakov so zrakovým postihnutím sa v zásade zhodujú s pravidlami hodnotenia a klasifikácie intaktných žiakov, ktoré sú stanovené Ministerstvom školstva záväzným predpisom. Pri prípadnej modifikácii podmienok hodnotenia a klasifikácie sa odporúča spolupracovať s poradenským zariadením pre zrakovo postihnutých. Obsah a rozsah záverečných skúšok individuálne integrovaných žiakov so zrakovým postihnutím je spravidla zhodný s obsahom a rozsahom určeným pre ostatných absolventov. Forma vykonávania skúšok môže zohľadňovať zrakové postihnutie žiaka,

pričom musí zodpovedať podmienkam stanoveným v individuálnom výchovno-vzdelávacom programe.

Integrované vzdelávanie žiaka so špecifickou poruchou učenia

Žiak so špecifickou poruchou učenia sa môže prihlásiť na ktorúkoľvek strednú školu. Potrebné je pritom zväžiť individuálne schopnosti, druh a stupeň postihnutia vzhľadom na náročnosť štúdia v jednotlivých študijných alebo učebných odboroch.

Na rozdiel od ostatných postihnutí, ktoré sú zjavné, špecifická porucha učenia je akoby skrytá a pre žiaka môže mať práve táto skutočnosť nepríjemné následky. Skúsený učiteľ, ktorý má osvojené základné poznatky zo špeciálnej pedagogiky a psychológie, dokáže rozlíšiť či ide o lajdáckosť, nezáujem o vzdelávanie, alebo o špecifickú poruchu učenia. Na základe stanovenej diagnózy špeciálny pedagóg učiteľovi poradí, ako je potrebné k žiakovi na vyučovaní pristupovať. Na strednej škole sú potrebné kontrolné vyšetrenia žiaka raz za rok. Reedukačné cvičenia určí špeciálny pedagóg podľa potreby. Odporúčajú sa pravidelné konzultácie učiteľov so špeciálnym pedagógom, či psychológom. Práca so žiakom so špecifickou poruchou je náročná. Okrem základných poznatkov zo špeciálnej pedagogiky a psychológie si vyžaduje hlavne pochopenie, empatiu učiteľa.

Materiálne podmienky, ktoré musí škola zabezpečiť pre žiaka závisia od stupňa postihnutia žiaka a od postupov, ktoré žiak pri svojom vzdelávaní využíva. Okrem používania vpredu uvedených kompenzačných pomôcok (individuálne podľa potreby), väčšina žiakov nepotrebuje osobitnú úpravu podmienok vyučovania

Zdravotné požiadavky

sú tie isté ako u zdravých žiakov. Ku každému žiakovi so špecifickými poruchami učenia je potrebné pristupovať individuálne a rešpektovať jeho osobitosti. Aj požiadavky na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci sú zhodné s požiadavkami na zdravých žiakov.

Učebný plán a učebné osnovy

Žiaci so špecifickou poruchou učenia, individuálne integrovaní v bežných triedach alebo v špecializovaných triedach základnej školy, majú zvyčajne upravený učebný obsah podľa druhu a stupňa postihnutia. Väčšinou sa to týka len niektorého predmetu (matematika, jazyk, cudzí jazyk) vo vyučovaní ktorého sa špecifická porucha najvýraznejšie prejavuje. Odborná pomoc špeciálneho pedagóga na vyučovaní, realizácia reedukačných cvičení znižuje potrebu úpravy učebného obsahu.

Je potrebné, aby si stredná škola vyžiadala informácie o vzdelávaní žiaka s poruchou učenia na základnej škole. Vo všeobecnosti odporúčame, aby žiak s poruchou učenia plnil

požiadavky dané učebným plánom a učebnými osnovami. Za podmienky, že to profil absolventa študijného alebo učebného odboru dovoľuje, je v niektorých prípadoch možné čiastočne upraviť učebný obsah niektorých učebných predmetov aj na strednej škole. Úpravu učebného obsahu schvaľuje riaditeľ školy na návrh odbornej komisie (učiteľ predmetu, školský špeciálny pedagóg, psychológ atď.). V súlade s touto skutočnosťou učiteľ odporučí žiakovi najvýhodnejšiu možnosť jeho ďalšieho vzdelávania. Úpravu učebného obsahu ako aj ostatné špeciálne podmienky vzdelávania žiaka s poruchou učenia (odborná pomoc špeciálneho pedagóga, konzultácie so psychológom ap.) je potrebné zaznamenať do individuálneho vzdelávacieho plánu.

Hodnotenie a klasifikácia

U žiakov so špecifickými poruchami učenia sa odporúča preferovať ústnu formu overovania vedomostí, postupovať individuálne s ohľadom na druh poruchy. V písomnej forme voliť také spôsoby, aby stačili krátke odpovede. Nehodnotiť chyby v texte, ale obsahovú stránku. Nehodnotiť chyby, ktoré vznikli z nedokonalého prečítania alebo nepochopenia textu. Využívať možnosti priebežného slovného hodnotenia.

Odporúčaná literatúra : D. Jucovičová, H. Žáčková, H. Sovová: Špecifické poruchy učení na 2. stupni základných škôl (použitelné i pro střední školství), Nakladatelství D+H, Praha 2001

O . Zelinková: Poruchy učení a individuální vzdělávací program, Portál 2001

Odporúčaný postup pri konaní maturitnej skúšky

Pri realizácii maturitnej skúšky žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa uplatňuje individuálny pedagogický prístup, pričom treba vychádzať z individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu, podľa ktorého sa žiak vzdelával počas štúdia na strednej škole. V súlade s tým sa odporúča modifikácia technickej stránky maturitnej skúšky podobne, ako u prijímacej skúšky.

Vyhláška MŠMŠ SR č. 102/1991Zb. o ukončovaní štúdia na stredných školách a o ukončovaní prípravy v odborných učilištiach a učilištiach v znení neskorších predpisov neumožňuje oslobodiť žiaka od písomnej časti maturitnej skúšky v predmete, pre ktorý je stanovená.

Písomná aj ústna časť maturitnej skúšky žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa realizuje a hodnotí s ohľadom na druh a stupeň postihnutia. Pri výslednej klasifikácii sa zohľadní najmä úroveň vedomostí a zručností žiaka, ktoré preukáže v danom predmete preňho najvýhodnejšou formou.

V. Zoznam učebných a študijných odborov vhodných pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Učebné a študijné odbory v uvedenom zozname sa na všeobecnej úrovni osvedčili v profesijnej príprave žiakov so zdravotným postihnutím. Nevylučujeme vhodnosť aj ďalších učebných, resp. študijných odborov. Vhodnosť daného učebného alebo študijného odboru je potrebné posúdiť vždy individuálne s ohľadom na učebné predpoklady konkrétneho žiaka so zdravotným postihnutím a možnosti strednej školy zabezpečiť podmienky výučby rešpektujúc jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby.

Žiak s telesným postihnutím

U žiakov s telesným postihnutím je veľmi ťažko teoreticky určiť najvhodnejšie učebné, resp. študijné odbory, pretože je veľmi dôležité poznať charakter a stupeň zdravotného postihnutia v jednotlivých prípadoch ako aj perspektívu ďalšieho vývinu. Napriek tomu uvádzame zoznam odporúčaných učebných, resp. študijných odborov podľa jednotlivých druhov telesného postihnutia, ktorých vhodnosť pre konkrétneho žiaka je potrebné individuálne posúdiť.

U všetkých žiakov s telesným postihnutím sa odporúča študijný odbor

6475 2 technicko-administratívny pracovník

Detská mozgová obrana – perinatálna encefalopatia

Diparetická forma ľahkého alebo stredného stupňa

6453 2 01 knihár – ručná výroba
 3177 2 02 strojná vyšivačka
 8571 2 umelecká vyšivačka
 8572 2 umelecká čipkárka
 2440 2 optik
 5574 2 ortopedická výroba
 8545 2 zlatník
 3185 2 01 krajčírka – šička prádla
 3152 2 krajčír
 3246 4 03 brašnár, výroba koženej galantérie
 3253 2 02 rukavičkár
 3773 0 spojová prevádzka
 2689 2 01 spojový mechanik

Diparetická forma ťažkého stupňa

7902 5 gymnázium so zameraním na cudzie jazyky alebo programovanie, matematika

Hemiparetická forma ťažkého stupňa

6321 2 obchodná škola
 6341 6 obchodná akadémia
 7902 5 gymnázium

Hemiparetická forma stredného stupňa

Odporúčané sú učebné odbory remeselného zamerania, v ktorých je práca vykonávaná prevažne v sediacej polohe. Predpokladom je schopnosť použiť postihnuté horné končatiny k uchopeniu a pridržaniu. Vhodné je aj štúdium na gymnáziu a ekonomických školách s predpokladom vykonávania administratívnych prác.

8571 2 umelecká vyšivačka
7902 5 gymnázium
6321 2 obchodná škola
6341 6 obchodná akadémia
9773 2 spojová prevádzka

Kvadruparetická forma ťažkého alebo stredného stupňa

Neodporúča sa manuálne zamestnanie. Pre týchto postihnutých sú možnosti uplatnenia len po štúdiu v študijných odboroch a aj to len v obmedzenej forme.

7902 5 gymnázium
6338 2 obchodná škola
6341 6 obchodná akadémia

Extrapyramidová forma

Pri výbere vhodného učebného alebo študijného odboru je mimoriadne dôležité individuálne posúdenie predpokladov žiaka.

7902 5 gymnázium – zameranie na matematiku, jazyky s predpokladom pre vedeckú, resp. prekladateľskú činnosť, nie učiteľstvo

Stavy po detskej obrne

Výber povolania je obmedzený podľa ťažkostí a druhu postihnutia. U jedincov s veľmi malým postihnutím môžeme odporučiť v podstate všetky bežné učebné a študijné odbory.

Ochrnutie dolných končatín

2466 2 07 mechanik kancelárskych strojov
2686 2 mechanik elektronických zariadení
3283 0 výroba koženej galantérie
6453 2 01 knihár
3177 2 02 vyšivačka
3152 2 01 krajčír
3181 2 02 klobučník
2883 0 výroba umelých kvetín
3253 2 02 rukavičkár
3646 4 03 výroba koženej galantérie
3274 2 02 obuvník
3274 2 03 ortopedický obuvník
2440 2 optik
8503 4 03 rytecké práce
8545 2 zlatník klenotník
2463 2 hodinár
2755 2 01 maliar skla
27552 02 maliar keramiky
2461 2 mechanik optických prístrojov
2672 4 07 rádiomechanik

Myopatia

Problematika prípravy na povolanie a následné začleňovanie do pracovného procesu je veľmi náročná. Prihliada sa k súčasnej celkovej hybnosti jedinca a k rýchlosti procesu úbytku svalovej hmoty a sily. Odporúčame pokračovať v školskej dochádzke na niektorej odbornej škole. U jedincov upútaných na vozík odporúčame iné formy ako denné štúdium.

Obrna ramennej pletene - dolný typ (ľahký stupeň postihnutia)

8508 4 02 maľba dekorácií a interiérov

4232 6 chovateľstvo

4560 2 02 ovocinárstvo a včelárstvo

6452 2 fotograf

2672 4 07 mechanik – elektronik

Najvhodnejšie sú študijné odbory zamerané na administratívnu a neskoršiu prekladateľskú a vedeckú činnosť:

7902 5 gymnázium

6321 2 obchodná škola

6341 6 obchodná akadémia

Žiak trpiaci epilepsiou

2964 2 cukrár, cukrárka

2878 2 01 biochemik – mliekárska výroba

3181 2 02 klobučník

3185 2 krajčír

3356 2 spracovateľ prírodných pletív

3251 2 02 kožušník

3253 2 02 rukavičkár

3362 2 kefár

3468 2 pečiatkár

3370 2 čalúnnik

3272 2 zvrškár

4560 2 03 pestovateľ

4577 2 hydínár

4580 2 04 chovateľ

3274 2 03 obuvník – ortopedická obuv

6452 2 fotograf

6453 2 knihár

6460 2 predavač

8571 2 ručná vyšívacia

6441 4 kníhkupec

8508 4 umelecko – remeselné práce scénické, maskérske

3773 2 spojová prevádzka

5575 2 okuliarová optika

3178 2 výroba konfekcie

3382 2 košíkarská výroba

5593 2 prevádzka zdravotníckych zariadení

Žiak so sluchovým postihnutím

Predložený návrh ponúka široké možnosti prípravy sluchovo postihnutej mládeže na povolanie v rôznych oblastiach hospodárstva Slovenskej republiky a môže slúžiť zriaďovateľom ako orientácia pri realizovaní návrhov na zmeny v sieti v závislosti na zmeny dopytu na trhu práce, respektíve prípravy na povolanie formou individuálnej integrácie. Vhodnosť jednotlivých odporúčaných učebných, resp. študijných odborov je potrebné v konkrétnych prípadoch individuálne posúdiť.

- 7902 5 GYMNAZIUM
- 6341 6 OBCHODNÁ AKADÉMIA
- 6321 2 OBCHODNÁ ŠKOLA
- 7661 6 PEDAGOGICKÁ A SOCIÁLNA AKADÉMIA

- 3137 4 01 TEXTIL A ODEVNÍCTVO
Operátor odevnej výroby – odevná výroba
- 3138 4 01 Operátor textilnej výroby – tkáčovne

- 3243 4 SPRACOVANIE KOŽE A VÝROBA OBUVI
Operátor kožiarskej výroby
Operátor kožušnickej výroby

- 33341 4 SPRACOVANIE DREVA A HUDBNÝCH NÁSTROJOV
Operátor drevárskej a nábytkárskej výroby

- 6445 4 EKONOMIKA A ORGANIZÁCIA, OBCHOD A SLUŽBY
Kuchárka
- 7902 5 GYMNAZIUM

- 2941 6 POTRAVINÁRSTVO
Výroba cukru a cukrovínok
- 2942 6 Priemyselná výroba krmív a mlynárstvo
- 2943 6 Spracovanie múky
- 2945 6 Spracovanie mlieka
- 2947 6 Spracovanie mäsa

- 3125 6 TEXTIL A ODEVNÍCTVO
Odevníctvo

- 3231 6 SPRACOVANIE KOŽE, PLASTOV A GUMY A VÝROBA OBUVI
Výroba obuvi a galantérneho tovaru

- 3331 6 SPRACOVANIE DREVA A VÝROBA HUDBNÝCH NÁSTROJOV
Drevárstvo
- 3332 6 Nábytkárstvo

- 4211 6 POĽNOHOSPODÁRSTVO A LESNÉ HOSPODÁRSTVO
Záhradníctvo
- 4213 6 Pestovateľstvo – chovateľstvo
- 4214 6 Vinohradníctvo
- 4231 6 Pestovateľstvo
- 4216 6 Hydinárstvo
- 4232 6 Chovateľstvo

- 7640 6 UČITEĽSTVO
Učiteľstvo pre materské školy
- 7643 6 Kultúrno – výchovná činnosť

- 2477 2 STROJÁRSTVO A OSTATNÁ KOVOSPRACÚVACIA VÝROBA

- 2478 2 Obrábanie kovov
Strojárska výroba
- 2691 2 ELEKTROTECHNIKA A TELEKOMUNIKÁCIE
Elektrotechnická výroba
- 2789 2 TECHNICKÁ CHÉMIA SILIKÁTOV
Výroba stavebných látok
- 2790 2 Výroba vianočných ozdôb
- 2982 2 POTRAVINÁRSTVO
Potravínárska výroba
- 3178 2 TEXTIL A ODEVNÍCTVO
Výroba konfekcie
- 3179 2 Textilná výroba
- 3282 2 SPRACOVANIE KOŽE A VÝROBA OBUVI
Výroba obuvi
- 3284 2 Kožušnícka výroba
- 3383 2 SPRACOVANIE DREVA A VÝROBA HUDOBNÝCH NÁSTROJOV
Spracovanie dreva
- 3384 2 Čalúnnická výroba
- 3490 2 POLYGRAFIA A SPRACOVANIE FILMU
Polygrafická výroba
- 3686 2 STAVEBNÍCTVO A VODOHOSPODÁRSTVO
Stavebná výroba
- 4572 2 POĽNOHOSPODÁRSTVO A LESNÉ HOSPODÁRSTVO
Poľnohospodárska výroba
- 6457 2 EKONOMIKA A ORGANIZÁCIA, OBCHOD A SLUŽBY
Laboratórne práce vo fotografii
- 2477 0 STROJÁRSTVO A OSTATNÁ KOVOSPRACUJÚCA VÝROBA
Obrábanie kovov
- 2478 0 Strojárska výroba
- 2423 2 Nástrojár
- 2433 2 Obrábač kovov
01 Univerzálne obrábanie
02 Sústruženie
03 Frézovanie
- 2440 2 Optik
01 Prístrojová technika
02 Okuliarová optika
- 2461 2 Mechanik optických prístrojov
- 2463 2 Hodinár
- 2464 2 Strojný mechanik
01 Stroje a zariadenia
- 2466 2 Mechanik opravár
04 Stroje a zariadenia
05 Elektrotechnika
06 Meracie prístroje a zariadenia
- 2683 2 Elektromechanik
04 Stroje a zariadenia
- 2686 2 Mechanik elektronických zariadení
- 2735 2 TECHNICKÁ CHÉMIA SILIKÁTOV

- Keramik
 - 01 Porcelán a keramika
- 2876 2 OSTATNÁ TECHNICKÁ CHÉMIA
 - Chemik práčovní a čistiarní
- 2878 2 Biochemik
 - 01 Mliekárská výroba
- 2961 2 POTRAVINÁRSTVO
 - Mlynár
- 2962 2 Pekár
- 2964 2 Cukrár
- 2965 2 Cukrovinkár, pečivár
 - 01 Výroba cukroví
 - 02 Výroba trvanlivého pečiva
- 2968 2 Mäsiar – údenár
- 3149 2 TEXTIL A ODEVNÍCTVO
 - Výroba textilných rukavíc
- 3152 2 Krajčír
 - 01 Pánske odevy
 - 02 Dámske odevy
- 3177 2 Strojná vyšívacia
 - 01 priemyselná výroba
 - 02 zákazková výroba
- 3181 2 Klobučník
 - 01 priemyselná výroba
 - 02 zákazková výroba
- 3185 0 Krajčírka
 - 01 odevná konfekcia a bielizeň
- 3250 2 SPRACÚVANIE KOŽE A VÝROBA OBUVI
 - Remenár, sedlár
- 3251 2 Kožušník
 - 01 príprava kožuškových výrobkov, šitie a opravy kožuškových výrobkov
- 3253 2 Rukavičkár
 - 01 strihy
 - 02 šitie
- 3274 2 Obuvník
 - 02 zákazková výroba a opravy
 - 03 ortopedická obuv
- 3355 2 SPRACOVANIE DREVA A VÝROBA HUDOBNÝCH NÁSTROJOV
 - Stolár
 - 01 výroba nábytku a zariadení
 - 02 stavebno – stolárska výroba
- 3370 2 Čalúnnik
- 3468 2 POLYGRAFIA A SPRACÚVANIE FILMU
 - Pečiatkár
- 3675 2 STAVEBNÍCTVO A VODOHOSPODÁRSTVO
 - Maliar
 - 01 Interiéry
- 3678 2 Inštalatér
- 6452 2 EKONOMIKA A ORGANIZÁCIA, OBCHOD A SLUŽBY
 - Fotograf
- 6453 2 Knihár
 - 01 Ručná výroba
- 6456 2 Kaderník

6490 2 Kuchár – čašník
01 Príprava jedál

85 45 2 UMENIE, ÚŽITKOVÉ UMENIE A RUČNÁ UMELECKO – REMESELNÁ VÝROBA
Zlatník a klenotník

8571 2 Ručná vyšívacia

8572 2 Ručná čipkárka

Žiak so zrakovým postihnutím

Vhodnosť jednotlivých odporúčaných učebných, resp. študijných odborov podľa jednotlivých druhov zrakového postihnutia je potrebné v konkrétnych prípadoch individuálne posúdiť.

Nevidiaci žiak:

5370 3 masér

3382 2 košíkarská výroba

4384 2 čalúnnická výroba

Slabozraký žiak

5370 3 masér

3382 2 košíkarská výroba

4384 2 čalúnnická výroba

4571 2 záhradník

6453 2 knihár

3355 2 stolár

3274 2 obuvník

7902 5 gymnázium

Žiak slabozraký a žiak s poruchami binokulárneho videnia

4571 2 záhradník

3185 2 krajčírka

3274 2 obuvník

3661 2 murár

2466 2 04 mechanik opravár strojov a zariadení

3355 2 stolár

6453 2 knihár

4384 2 čalúnnická výroba

7902 5 gymnázium

Adresár špeciálnych stredných škôl a niektorých ďalších inštitúcií

Gymnázium pre telesne postihnutých

Obchodná akadémia pre telesne postihnutých

Obchodná škola pre telesne postihnutých

Mokrohájska 3
844 13 BRATISLAVA 42

SOU pre telesne postihnutých
Mokrohájska 1
842 49 BRATISLAVA 4

Obchodná akadémia pre telesne postihnutých
SOU pre telesne postihnutých
Opatovská 97
040 01 KOŠICE

Obchodná akadémia pre telesne postihnutú mládež
Príboj
976 13 SLOVENSKÁ LUPČA

SOU pre telesne postihnutých
Fatranská 3321/22
010 08 ŽILINA

SOU, OU pre sluchovo postihnutých
Kocel'ova 26
821 08 BRATISLAVA 2

Gymnázium, SOU, OU, SPŠ odevná
pre sluchovo postihnutú mládež
Kutnohorská 675/20
967 01 KREMNICA

SOU pre sluchovo postihnutých
Duklianska 1
081 04 PREŠOV

Gymnázium pre zrakovo postihnutých
Kláštorská 37
054 01 LEVOČA

SOU pre zrakovo postihnutých
Nám. Št. Kluberta 1
054 01 LEVOČA

Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu
občanov so zmenenou pracovnou
schopnosťou
Mokrohájska 1
842 49 BRATISLAVA 4

Podporné centrum pre zrakovo postihnutých žiakov
Fakulta matematiky, fyziky a informatiky UK
Mlynská dolina
842 48 BRATISLAVA 4

**Adresár zariadení špeciálnopedagogického poradenstva
v Slovenskej republike na rok 2002**

1. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Dolná strieborná 5

- 974 00 BANSKÁ BYSTRICA
2. Detské integračné centrum
Kollárova 55
974 01 BANSKÁ BYSTRICA
 3. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Pionierska ul. 850/13
962 12 D E T V A
 4. Špeciálnopedagogická poradňa pri Základnej škole internátnej pre sluchovo postihnutých
Ul. ČSA 183 / 1
967 32 K R E M N I C A
 5. Súkromné detské integračné centrum
Dolná ul. 44 / 11
967 01 K R E M N I C A
 6. Špeciálnopedagogická poradňa pri Základnej škole internátnej pre sluchovo postihnutých
ul. Karola Supa 48
984 80 L U Č E N E C
 7. Detské integračné centrum
Štvrť M. R. Štefánika 12
984 01 L U Č E N E C
 8. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole pre telesne postihnutých
Rekreačná 393
968 01 NOVÁ BAŇA
 9. Detské integračné centrum
Sokolská 2065
960 01 ZVOLEN
 10. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
J.V. Dolinského 1
841 04 B R A T I S L A V A 4
 11. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej materskej škole a špeciálnej základnej škole pre telesne postihnutých
Dúbravská 1
844 12 B R A T I S L A V A 4
 12. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole.
Háľkova 54
831 03 B R A T I S L A V A 3
 13. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej materskej škole a Základnej škole internátnej pre sluchovo postihnutých
Hrdličkova 17

833 20 BRATISLAVA 37

14. Špeciálnopedagogická poradňa pri Základnej škole internátnej a Špeciálnej základnej škole internátnej pre slabozrakých a Základnej škole internátnej pre nevidiacich
Svrčia 6
842 11 BRATISLAVA 4
15. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Štefánikova 25
900 28 IVÁNKA PRI DUNAJI
16. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Pribinova 16/1
901 01 MALACKY
17. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Komenského 25
902 01 PEZINOK
18. Súkromná špeciálnopedagogická poradňa. Grafológia
Kosmalt, Kysucká 16
040 11 KOŠICE
19. Špeciálnopedagogická poradňa pri Materskej škole, Základnej škole, Špeciálnej základnej škole, Obchodnej akadémii a Strednom odbornom učilišti pre telesne postihnutých
Opatovská 97
040 57 KOŠICE
20. Špeciálnopedagogická poradňa
Ul. Park mládeže č.5
040 01 KOŠICE 1
21. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole internátnej
Ulica Zeleného stromu č.8
048 01 ROŽŇAVA
22. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole a Špeciálnej materskej škole
Hradná 7
945 01 KOMÁRNO
23. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole internátnej a Špeciálnej materskej škole internátnej.
ul. Zd. Nejedlého 41, POBOX.č.5
934 80 LEVICE
24. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole pre telesne postihnutých
Mudroňova 1
949 01 NITRA

25. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole.
ul. F. Rákocziho 5
940 60 NOVÉ ZÁMKY
26. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Krátka 11
927 01 ŠAĽA
27. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole a Materská škola,
Základná škola pri Nemocnici s poliklinikou
Pod kalváriou 941
955 01 TOPOĽČANY
28. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole a Základnej škole
pri NsP
Chyzerovecká 80
953 01 ZLATÉ MORAVCE
29. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Přerovská 7
085 01 BARDEJOV
30. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole pre telesne
postihnutých
066 29 HUMENNÉ – PODSKALKA
31. Špeciálnopedagogická poradňa pri Základnej škole internátnej pre sluchovo
postihnutých
Kláštorská 24/a
054 32 LEVOČA
32. Špeciálnopedagogická poradňa pri Základnej škole pre nevidiacich a slabozrakých
Nám. Š. Kluberta 2
054 01 LEVOČA
33. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Partizánska 2
058 01 POPRAD
34. Špeciálnopedagogická poradňa pri Základnej škole internátnej pre sluchovo
a rečovo postihnutých
Duklianska ul. 2
080 76 PREŠOV
35. Detské integračné centrum
Budovateľská 1309
093 01 VRANOV nad TOPLĽOU
36. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole internátnej
Sídliisko SNP – Podhorská cesta 1653 / 152
017 07 P O V A Ž S K Á B Y S T R I C A
37. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole internátnej
Úzka ul. č. 2

971 01 P R I E V I D Z A

38. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole internátnej
Ľ. Stárka 12
912 52 T R E N Č Í N
39. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Veľká Okružná 1017/15
958 01 P A R T I Z Á N S K E
40. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Ul. Šafárikova 38
924 00 G A L A N T A
41. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole, Materskej škole,
Špeciálnej materskej škole pri Liečebnom ústave
931 01 Š A M O R Í N – Č I L I S T O V
42. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Beethovenova 27
917 08 T R N A V A
43. Detské integračné centrum
Čajkovského 55
917 08 T R N A V A
44. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Nám. Sv. Cyrila a Metoda 9
922 03 V R B O V É
45. Detské integračné centrum
Ul.Čsl. brigády 2
031 01 L I P T O V S K Ý M I K U L Á Š
46. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole
Ul. J. Rumana 6
031 01 L I P T O V S K Ý M I K U L Á Š
47. Špeciálnopedagogická poradňa pri Špeciálnej základnej škole a Špeciálnej
materskej škole
Ul. J. Vojtaššáka 13

Zoznam v súčasnosti zriadených zariadení špeciálnopedagogického poradenstva obsahuje publikácia **Adresár zariadení špeciálnopedagogického poradenstva v Slovenskej republike na rok 2002**, vydal Štátny pedagogický ústav, Bratislava 2002, ISBN 80-85756-63-3. (S ďalším rozvojom zariadení sa v budúcnosti predpokladá reedícia publikácie).

INDIVIDUÁLNY PLÁN

ŽIAKA SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI V STREDNEJ ŠKOLE

Školský rok					
Ročník/Trieda					

Meno a priezvisko žiaka:.....

Individuálny vzdelávací plán sa vypracováva do dvoch mesiacov od začiatku školského roka, alebo od prijatia žiaka na strednú školu. Vyplňte, prosím, len tie položky, ktoré sú aktuálne u konkrétneho žiaka.

A. OSOBNÉ ÚDAJE ŽIAKA

Meno a priezvisko:.....

Dátum narodenia :

Ukončené predchádzajúce vzdelanie (*škola a ročník*):

.....

Doterajšia špeciálno-pedagogická starostlivosť (*vypíšte, prosím, príslušné inštitúcie*):

(Detské integračné centrum, špeciálno-pedagogická poradňa, pedagogicko-psychologická poradňa, logopedická poradňa , školský špeciálny pedagóg na základnej, strednej škole, a i.):

.....

Zdravotný stav žiaka (*vyplňte, prosím, na základe správ z odborných vyšetrení*):

Špeciálnopedagogická diagnóza (druh a stupeň postihnutia, aktuálna úroveň vzdelanosti, spôsobilostí, potencionalne možnosti ďalšieho vzdelávania):

.....

Záver psychologickeho vyšetrenia:.....

.....

Špeciálnopedagogická starostlivosť (*príslušné inštitúcie, ktoré žiak navštevuje, resp. s ktorými bude škola spolupracovať*):.....

.....

Priebežné zmeny (*zmena údajov, dátum a podpis*):

B. Špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby žiaka

Úprava prostredia (*úpravy, ktoré žiak vzhľadom na zdravotné postihnutie vyžaduje v triede, pri vstupe do budovy, v spoločných priestoroch školy, v hygienickom zariadení, v laboratórnej miestnosti, v dielni a pod.*)

.....

.....

.....

Kompenzačné pomôcky, ktoré žiak potrebuje

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Priebežné zmeny (zmena údajov, dátum a podpis):

Učebný plán a učebné osnovy

Vypracováva sa na začiatku prvého školského roka vzdelávania žiaka. Ak v nasledujúcom školskom roku nenastanú zmeny, aktualizujú sa iba údaje o školskom roku a ročníku v tabuľke. V prípade, že zmeny nastanú, vyplní sa nový list (táto strana) a priloží sa k plánu.

Školský rok					
Ročník/trieda					

Učebný plán

(úpravy učebného plánu zodpovedajúce špeciálnym vzdelávacím potrebám žiaka, napr. doplnenie učebného plánu o špecifický predmet(-y), predmet (-y), ktoré žiak nenavštevuje a i.):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Učebné osnovy

(stručný záznam o úpravách učebných osnov predmetu (-ov), zodpovedajúcich špeciálnym vzdelávacím potrebám žiaka napr. modifikácia rozsahu učiva, tematického celku, a i.):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vypracovali:

Triedny učiteľ:

Špeciálny pedagóg:.....

Na vedomie:

Riaditeľ školy:.....

Zákonný zástupca:.....

Upozornenie

Všetky uvedené údaje o žiakovi sú dôverného charakteru sú určené len pre vnútornú potrebu školy.

